

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1935:22
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

UTREDNING OCH FÖRSLAG
RÖRANDE FRÅGAN OM
AVGIFT FÖR HEMLÅN AV
BÖCKER FRÅN BIBLIOTEK

AVGIVNA AV FÖR ÄNDAMÅLET
INOM ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET TILL-
KALLADE SAKKUNNIGA

S T O C K H O L M

1 9 3 5

Statens offentliga utredningar 1935

Kronologisk förteckning

1. Betänkande med förslag angående åtgärder för spannmålsodlingens stödjande. Marcus. 134 s. **Jo.**
2. Betänkande med förslag rörande lån och årliga bidrag av statsmedel för främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer jämte därtill hörande utredningar. Beckman. 86*, 265 s. **S.**
3. Kortfattad framställning av organisationssakkunnigas betänkande med utredning och förslag rörande den samhälleliga hjälpverksamhetens organisation m. m. Beckman. 23 s. **S.**
4. Promemoria angående tillsynen över fastighetsregistreringen och fastighetsbildningen. Marcus. 70 s. **Ju.**
5. Förslag till ändrade bestämmelser rörande allmänna handlingars offentlighet. Norstedt. 79 s. **Ju.**
6. Arbetslöshetsutredningens betänkande. 2. Åtgärder mot arbetslöshet. Norstedt. x, 338, 32* s. **S.**
7. Teknisk-ekonomiska utredningar rörande vägväsendet. Del 2. Broar. Hægström. 180 s. **K.**
8. Betänkande med förslag angående åtgärder mot statsfientlig verksamhet. Idun. 406 s. **Ju.**
9. Betänkande med förslag till omorganisation av den högre skogsundervisningen. Peréus. 164 s. **Jo.**
10. Utredning och förslag angående rundradion i Sverige. Norstedt. 202 s. 13 kartor. **K.**
11. Betänkande med utredning och förslag angående inrättande av en statsvetenskaplig examen. Marcus. 80 s. **E.**
12. Betänkande med förslag till förordning angående allmän automobiltrafik. Hægström. 227 s. **K.**
13. Yttranden över preliminärt förslag till lagstiftning om avbrytande av havandeskap. Marcus. (4), 132, 68 s. **Ju.**
14. Lagberedningens förslag till lag om skuldebrev m. m. Norstedt. vj, 211 s. **Ju.**
15. Betänkande med förslag till lagstiftning om avbrytande av havandeskap. Marcus. 192 s. **Ju.**
16. Konjunkturuppsvingets förlopp och orsaker 1932-1934. Hægström. 106 s. **Fi.**
17. Yttrande och förslag rörande formulär för tjänstgöringsbetyg som av länsstyrelserna utfärdas. Beckman. 16 s. **S.**
18. Betänkande med förslag till lag om arbetsavtal. Idun. 220 s. **S.**
19. Kungl. medicinalstyrelsens utlåtande och förslag angående förebyggande mödra- och barnavård. Hægström. 100 s. **S.**
20. Grunder för kollektiv och individuell pensionsförsäkring. Beckman. (2), 24 s. **H.**
21. Utredning angående införande av ett dagordningsinstitut. m. m. Norstedt. 98 s. **Ju.**
22. Utredning och förslag rörande frågan om avgift för hemlån av böcker från bibliotek. Hægström. 59 s. **E.**

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1935: 22
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

UTREDNING OCH FÖRSLAG

RÖRANDE FRÅGAN OM

AVGIFT FÖR HEMLÅN AV
BÖCKER FRÅN BIBLIOTEK

AVGIVNA AV FÖR ÄNDAMÅLET
INOM ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET TILL-
KALLADE SAKKUNNIGA

STOCKHOLM 1935

IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI A.B.

351850

STATENS OFFENTLIGA BIBLIOTEK 1933:22
ECCLESIASTICUS

UTREDNING OCH FÖRSLAG

OM

AVGIFTER FÖR HEMLAN AV
BÖCKER FRÅN BIBLIOTEK

AVGIFTER FÖR ANVÄNDNINGEN

INOM ECCLESIASTICUS

KÄLLOR OCH SÄKREHET

STOCKHOLM 1933

STATENS OFFENTLIGA BIBLIOTEK

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
Skrivelse till Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet	5
I. Sammanfattning av Sveriges författareförenings utredning och framställning angående licensavgift för hemlån från bibliotek	7
II. Allmänna reflexioner med anledning av författarnas framställning	14
III. Licensavgiftens verkningar på biblioteksrörelsen	19
Statsmakternas motiv för de fria boklånen	19
Biblioteksverksamhetens nuvarande omfattning och karaktär	21
Licensavgiftens storlek per hemlån i olika bibliotek	26
Bibliotekens olikhet i storleksavseende	27
Licensavgift som villkor för statsbidrag	28
De kommunala bidragen till biblioteken	32
Svenska sjömansbiblioteket	33
Central- och landsbibliotek	34
Förhållanden i vissa städer, som försvåra införandet av licensavgift	35
Uppdelning av biblioteken i licensavseende	37
IV. Sammanfattning och resultat av utredningen	37
V. Sakkunnigas förslag till åtgärder för förbättring av författarnas ställning	38
1. Karenstid för bibliotekens bokinköp	38
2. Biblioteksrabatten till författarna	43
3. Bibliotekens medverkan för ökad bokspridning	46
4. Upprättande av en kulturfond	46
5. Ökning av statsanslag, eventuellt ändrade fördelningsgrunder	47
VI. Några synpunkter på en utvidgad författarrättslagstiftning	49

INHALT

Skizze der Bauweise der Kirche von S. Maria (S. 1)

I. Sammelbande der Original-Handschriften (S. 1-10)

II. Allgemeine Bemerkungen über die Handschriften (S. 11-15)

III. Einzelne Handschriften (S. 16-100)

1. Die Handschrift S. 16 (S. 16-20)

2. Die Handschrift S. 17 (S. 21-25)

3. Die Handschrift S. 18 (S. 26-30)

4. Die Handschrift S. 19 (S. 31-35)

5. Die Handschrift S. 20 (S. 36-40)

6. Die Handschrift S. 21 (S. 41-45)

7. Die Handschrift S. 22 (S. 46-50)

8. Die Handschrift S. 23 (S. 51-55)

9. Die Handschrift S. 24 (S. 56-60)

10. Die Handschrift S. 25 (S. 61-65)

11. Die Handschrift S. 26 (S. 66-70)

12. Die Handschrift S. 27 (S. 71-75)

13. Die Handschrift S. 28 (S. 76-80)

14. Die Handschrift S. 29 (S. 81-85)

15. Die Handschrift S. 30 (S. 86-90)

16. Die Handschrift S. 31 (S. 91-95)

17. Die Handschrift S. 32 (S. 96-100)

IV. Die Handschriften S. 33-100 (S. 101-150)

1. Die Handschrift S. 33 (S. 101-105)

2. Die Handschrift S. 34 (S. 106-110)

3. Die Handschrift S. 35 (S. 111-115)

4. Die Handschrift S. 36 (S. 116-120)

5. Die Handschrift S. 37 (S. 121-125)

6. Die Handschrift S. 38 (S. 126-130)

7. Die Handschrift S. 39 (S. 131-135)

8. Die Handschrift S. 40 (S. 136-140)

9. Die Handschrift S. 41 (S. 141-145)

10. Die Handschrift S. 42 (S. 146-150)

11. Die Handschrift S. 43 (S. 151-155)

12. Die Handschrift S. 44 (S. 156-160)

13. Die Handschrift S. 45 (S. 161-165)

14. Die Handschrift S. 46 (S. 166-170)

15. Die Handschrift S. 47 (S. 171-175)

16. Die Handschrift S. 48 (S. 176-180)

17. Die Handschrift S. 49 (S. 181-185)

18. Die Handschrift S. 50 (S. 186-190)

19. Die Handschrift S. 51 (S. 191-195)

20. Die Handschrift S. 52 (S. 196-200)

21. Die Handschrift S. 53 (S. 201-205)

22. Die Handschrift S. 54 (S. 206-210)

23. Die Handschrift S. 55 (S. 211-215)

24. Die Handschrift S. 56 (S. 216-220)

25. Die Handschrift S. 57 (S. 221-225)

26. Die Handschrift S. 58 (S. 226-230)

27. Die Handschrift S. 59 (S. 231-235)

28. Die Handschrift S. 60 (S. 236-240)

29. Die Handschrift S. 61 (S. 241-245)

30. Die Handschrift S. 62 (S. 246-250)

31. Die Handschrift S. 63 (S. 251-255)

32. Die Handschrift S. 64 (S. 256-260)

33. Die Handschrift S. 65 (S. 261-265)

34. Die Handschrift S. 66 (S. 266-270)

35. Die Handschrift S. 67 (S. 271-275)

36. Die Handschrift S. 68 (S. 276-280)

37. Die Handschrift S. 69 (S. 281-285)

38. Die Handschrift S. 70 (S. 286-290)

39. Die Handschrift S. 71 (S. 291-295)

40. Die Handschrift S. 72 (S. 296-300)

41. Die Handschrift S. 73 (S. 301-305)

42. Die Handschrift S. 74 (S. 306-310)

43. Die Handschrift S. 75 (S. 311-315)

44. Die Handschrift S. 76 (S. 316-320)

45. Die Handschrift S. 77 (S. 321-325)

46. Die Handschrift S. 78 (S. 326-330)

47. Die Handschrift S. 79 (S. 331-335)

48. Die Handschrift S. 80 (S. 336-340)

49. Die Handschrift S. 81 (S. 341-345)

50. Die Handschrift S. 82 (S. 346-350)

51. Die Handschrift S. 83 (S. 351-355)

52. Die Handschrift S. 84 (S. 356-360)

53. Die Handschrift S. 85 (S. 361-365)

54. Die Handschrift S. 86 (S. 366-370)

55. Die Handschrift S. 87 (S. 371-375)

56. Die Handschrift S. 88 (S. 376-380)

57. Die Handschrift S. 89 (S. 381-385)

58. Die Handschrift S. 90 (S. 386-390)

59. Die Handschrift S. 91 (S. 391-395)

60. Die Handschrift S. 92 (S. 396-400)

61. Die Handschrift S. 93 (S. 401-405)

62. Die Handschrift S. 94 (S. 406-410)

63. Die Handschrift S. 95 (S. 411-415)

64. Die Handschrift S. 96 (S. 416-420)

65. Die Handschrift S. 97 (S. 421-425)

66. Die Handschrift S. 98 (S. 426-430)

67. Die Handschrift S. 99 (S. 431-435)

68. Die Handschrift S. 100 (S. 436-440)

V. Die Handschriften S. 101-150 (S. 441-500)

1. Die Handschrift S. 101 (S. 441-445)

2. Die Handschrift S. 102 (S. 446-450)

3. Die Handschrift S. 103 (S. 451-455)

4. Die Handschrift S. 104 (S. 456-460)

5. Die Handschrift S. 105 (S. 461-465)

6. Die Handschrift S. 106 (S. 466-470)

7. Die Handschrift S. 107 (S. 471-475)

8. Die Handschrift S. 108 (S. 476-480)

9. Die Handschrift S. 109 (S. 481-485)

10. Die Handschrift S. 110 (S. 486-490)

11. Die Handschrift S. 111 (S. 491-495)

12. Die Handschrift S. 112 (S. 496-500)

VI. Name der Handschriften (S. 501-550)

1. Die Handschrift S. 113 (S. 501-505)

2. Die Handschrift S. 114 (S. 506-510)

3. Die Handschrift S. 115 (S. 511-515)

4. Die Handschrift S. 116 (S. 516-520)

5. Die Handschrift S. 117 (S. 521-525)

6. Die Handschrift S. 118 (S. 526-530)

7. Die Handschrift S. 119 (S. 531-535)

8. Die Handschrift S. 120 (S. 536-540)

9. Die Handschrift S. 121 (S. 541-545)

10. Die Handschrift S. 122 (S. 546-550)

Till

*Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastik-
departementet.*

Den 2 november 1934 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla högst tre sakkunniga med uppdrag att inom nämnda departement biträda med utredning och avgiva förslag rörande frågan om avgift för hemlån av böcker från bibliotek.

Med stöd av detta bemyndigande tillkallade departementschefen den 14 november 1934 skriftställarinnan Marika Sofia Alexandra Stiernstedt-Nordström, född Stiernstedt, kassören i arbetarnes bildningsförbund Mauritz Andreas Andersson och t. f. kanslirådet i ecklesiastikdepartementet Carl Axel Löwenhielm såsom sakkunniga för nämnda ändamål samt uppdrog åt Marika Sofia Alexandra Stiernstedt-Nordström att såsom ordförande leda utredningsarbetet.

Såsom sekreterare hos de sakkunniga förordnades förste amanuensen i ecklesiastikdepartementet Carl Axel Olof Charpentier.

Till fullgörande av berörda uppdrag få de sakkunniga, som antagit benämningen *bibliotekslånesakkunniga*, härmed vördsamt överlämna betänkande med den av de sakkunniga förebragta utredningen i ämnet.

Samtliga till utredningen hörande handlingar, däribland en till sakkunniga överlämnad, å studiekonferens vid Vendelsbergs folkhögskola beslutad underdånig ansökning, överlämnas härjämte.

Stockholm den 14 juni 1935.

MARIKA STIERNSTEDT.

MAURITZ ANDERSSON.

C. A. LÖWENHIELM.

/ C. A. Charpentier.

Herr Statistiker des Fiskus für Konink. Statistik-
departementet.

Den 2 November 1894. Jagt er mig tilläget att
departementet tillfälligt har utskickat mig till
närvarande departement för att undersöka och
frågans om nyttigt för landet att utreda
Är det så att ett förslag till utredning
November 1894 till utredningen om de
ström, till utredningen, utredningen om
Anders Andersson till utredningen om
Är det förutsett någon utredning för
Måske skulle utredningen om utredningen
utredningen.

Någon utredning har de utredningen om
ekonomiska utredningen om utredningen
Till utredningen om utredningen om
utredningen om utredningen om utredningen
kunde med den utredningen om utredningen
Samtliga till utredningen om utredningen
någon utredning om utredningen om utredningen
utredningen om utredningen om utredningen

Stockholm den 11 Juni 1894.

MARIE STURMSTEDT

MARIE ANDERSON

M. A. Sturstedt

I. Sammanfattning av Sveriges författareförenings framställning angående licensavgift för hemlån från bibliotek.

Författareföreningens framställning.

I en den 18 september 1934 dagtecknad, till Konungen ställd skrift anhöll Sveriges författareförening — under hänvisning till innehållet i en skriften bifogad tryckt publikation: »Författarna och bibliotekens hemlån» — att Kungl. Maj:t måtte vidtaga åtgärder för att rätten till fria hemlån av böcker från bibliotek, understödda av stat och kommun, ävensom från i förvärvssyfte bedrivna enskilda lånebibliotek måtte upphöra och en licensavgift införas för sådana lån.

Författarnas utredning.

Av innehållet i berörda publikation få de sakkunniga anföra följande.

Historik. Vid ordinarie årsstämma med författareföreningen den 6 mars 1933 motionerades om, att föreningen skulle låta undersöka möjligheten för svenska författare att i någon form utfå ersättning för utlåningen av böcker från biblioteken till allmänheten i och för hemläsning, en utlåning som särskilt under senare år synnerligen starkt ökat och kunde anses vara till ekonomiskt förfång för författaren i dennes lovliga näring såsom producent för bokhandeln i landet. Ärendet upptogs omedelbart till behandling och det uppdrogs åt en kommitté, bestående av motionären, Ragnar Holmström, samt Edvin Björk och Waldemar Hammenhög, att verkställa en förberedande utredning i ämnet. Denna kommitté framlade ett positivt förslag om en låneavgift eller licens av 2 kronor per år, gällande för hemlån åt innehavaren från samtliga statligt och kommunalt understödda bibliotek i landet.

Sedan kommittén utbyggts att innesluta även Marika Stiernstedt, författareföreningens ordförande, samt dess juridiske ombudsman och sekreterare, advokaten Ulf von Konow, tillställdes det framkomna förslaget föreningens samtliga dåvarande medlemmar, till antalet 268, med begäran om ställningstagande för eller emot licenstanken. Av dessa svarade 200 rent eller i princip instämmande, medan av direkt negativa svar inkommo endast ett tiotal.

Undersökningen fortsattes därefter av de kommitterade, vilka genom den föreliggande publikationen offentliggjort sin i maj 1934 dagtecknade utredning med utförligt förslag i ämnet.

I nämnda förslag har författareföreningens styrelse vid sammanträde den 7 september 1934 enhälligt beslutat instämma.

Författarkommitténs utredning. De kommitterade anförde i väsentliga delar följande:

Begreppet författare i demokratisk eller modern mening, d. v. s. författaren uppfattad som yrkesman, besjälad av varje yrkesmans legitima önskan att för sitt arbete åtnjuta vanlig medborgerlig aktning samt att ur detta på normalt sätt utfå levebröd, framträdde egentligen först med den tidigare delen av 1800-talets stora romandiktare, eller med prosadiktningens, den verklighetsskildrande romanens definitiva genombrott. Av alla arbetare i nutida civiliserade samhällen stode författarna jämte vissa artistkategorier eller, för att använda facktermen, auktorerna av konstnärliga eller andliga verk fortfarande a priori sämst skyddad genom det blotta faktum att arvsrätten till hans verk vore på ett särskilt sätt beskuren. Författaren måste betraktas såsom tillhörande en ekonomiskt gendomligt missgynnad minoritet.

I och med det demokratiska genombrott, som torde vara 1800-talets stora vinning, hade begreppen lika rätt och lika skydd blivit fastslagna såsom normerande människorna emellan. Känslan av lika skyldighet gentemot samhället hade också genomträngt de laglydiga samhällsmedlemmarna. Poeten önskade fullgöra sin medborgerliga plikt — varmed menades att arbeta för sitt uppehälle och ej leva på nåder — han som andra.

Till skillnad från de flesta andra arbetare hade diktaren, författaren, i regel ingen arbetsgivare. Populäruppfattningen att förläggaren skulle vara hans arbetsgivare vore felaktig. Förhållandet författare—förläggare vore ett blott affärsförhållande, låt vara av egenartad beskaffenhet. Under den tid då författaren producerade, diktade, hade han alltså ingen lön. På grund av denna arbetets egenart vore det också — åtminstone för den skönlitteräre författaren — omöjligt att räkna med förskottsunderstöd eller lån från det allmänna (staten), en möjlighet som stode producenten av materiella värden till buds, ifall hans produkter ansåges kunna gagna landet eller folket i dess helhet. Författaren måste sålunda se till att under det dikteriska arbetets gång själv skaffa medel till sitt och de sinas dagliga uppehälle. Om åtskilliga för vår kultur synnerligen värdefulla nutida svenska författare kunde sägas, att de levt eller levde på existensminimum och kanske icke skulle leva alls, om ej mecenater eller vissa understödsfonder funnes.

Dock beklagade kommitterade icke utan vidare det faktum, att många författare försörjde sig med olika tjänster, innehade olika borgerliga yrken, droge sig fram som journalister, föreläsare, översättare o. s. v., ehuru den fria diktningen givetvis därigenom gjordes särskilt mödosam. En fasetterad livsförsel hade också många berikande moment till personlighetens utveckling. Icke heller önskade kommitterade att få fram något skrå av exklusiva

bokskrivare och skönandar i splendid isolation från allt vardagslit. Det funnes emellertid en medelväg, som hette höjande av levnadsstandarden efter möjlighet och rimlighet — och därmed höjande av det levnadsmod, som åtföljde känslan av att man genom sin käraste verksamhet också kunde göra rätt för sig.

Den aktuella debatten låge likväl ej endast på behovsplanet utan jämväl — och i grunden än mer — på rättens. Vore det icke rätt och riktigt, att författaren, vilken han än vore, utur sitt skapade verk ägde utfå den valuta, detta materiellt kunde giva; att han i utbyte mot sin andliga möda och dess skapelse finge uppbära det vederlagsmaximum, som varje annan yrkesutövare obestridd ansåges få eftersträva innanför ramen för god samhällsordning?

De kommitterade ville därför framlägga några synpunkter rörande en inkomstkälla för författarna, ur vilken det enligt kommitterades förmenande rimligen kunde tillstädjas författarna att i blygsam skala ösa, nämligen hemlånen från de subventionerade allmänna biblioteken i landet.

Man kunde antaga följande fall: En bok hade efter utmärkta lovord av den ansvarsbärande kritiken fastslagits såsom varande ett verk av hög kvalitet. Sagda bok saknade betingelser att nå en bredare publik eller att intressera den köpstarka publik, som skapade s. k. best sellers. Dess höga klass gjorde emellertid, att biblioteken ansåge sig böra lägga sig till med den. Därmed bleve förlagets utgifter kanske täckta. Men hur ginge det med författaren till den utmärkta boken? Det honorar, han fått eller finge, stode i ett sådant fall med all säkerhet icke i proportion till den spridning, arbetet nådde genom den obetydliga, för bibliotekens behov dock tillräckliga upplaga, vars samtliga exemplar lästes av ett stort antal intresserade.

Frågan om avgift till författarna för bibliotekens hemlån hade i Sverige blivit brännande i och med bibliotekens välkända ofantliga expansion under senare år.

Följande för författarnas ställning till biblioteken betydelsefulla uttalande hade gjorts av doktor Valfrid Palmgren i Bibliotek och folkuppföstran: »Om folkbiblioteksväsendet i ett land skall bliva en uppfostrande makt, måste det uppfattas som fullt jämställt med landets skolväsen och ekonomiskt sett behandlas som detta.» Kommitterade biträdde gärna denna tankegång. Faktum vore emellertid, att, medan stat och kommun årligen betalade miljoner kronor till lärarlöner, hade staten ingalunda på motsvarande sätt tryggt deras existens, vilkas andes verk medverkade till att på varierande områden höja vårt läskunniga folks kulturnivå och därmed hela landets kultur i vidaste bemärkelse.

Staten vore dock icke blind för det berättigade i författarvärldens krav på skydd. Därom talade vår existerande författarrättslagstiftning. Det kunde med denna lagstiftning för ögonen ovedersägligt fastslås, att staten er-

kände nödvändigheten att skydda andliga verk och därmed skänka deras skapare rätt och möjlighet att tillgodogöra sig deras ekonomiska avkastning.

Uppfattningen att andligt arbete endast skulle vara en form av förströelse, icke värd att ekonomiskt lönas eller uppmuntras, vore på väg att försvinna. Den moderna vetenskapen och psykologien jävade eftertryckligt detta. Dylig »förströelse» hade kostat dyra offer i fråga om hälsa och livslängd. Inom livförsäkringsväsendets statistik funne man talande nog kategorien »konstnär» bland dem, som företedde högsta dödlighetssiffror vid unga år.

Med undantag allenast för biblioteken hade staten lämnat åt enskilda företagare att vårda samtliga andliga kommunikationsgrenar och inskränkt sig till att medgiva kommunerna rätt att uppbära en extra skatt — nöjesskatten — från dessa enskilda företags verksamhet. Den form av nytta och nöje (och att ren förströelseläsning intoge en allt större plats, därom vittnade alla bibliotekarier) för den enskilde, som hämtades på biblioteken, vore den enda, som ansåges böra förmedlas gratis.

Beträffande de närmast tänkbara invändningarna mot förslaget om licensavgift på boklån ville kommitterade anföra följande.

Till den, som förfäktade satsen att kunskaps- eller nöjesinhämtande genom läsning en gång för alla skulle vara fritt, kunde man blott rikta frågan varför då icke början gjordes med skolornas böcker och med studiematerialet vid de högre läroanstalterna, beträffande det sistnämnda så mycket hellre som universitets- och högskolestudier icke vore obligatoriska utan måste betraktas som frivillig läsning ej mindre än läsningen ur biblioteken.

För den som påstode, att bibliotekens dragningskraft på allmänheten skulle till stor del bero på att biblioteken meddelade sina lån gratis, kunde det vara av intresse att taga del av följande synpunkter.

När nöjesskatten år 1919 infördes, hade man allmänt spått, att den skulle föra med sig en katastrofal nedgång i nöjesfrekvensen, så att kommunerna finge mer skada än gagn av densamma. Skatten utginge med 10 procent på teater, konsert och icke professionell idrott, med cirka 15 procent på biograf och med cirka 20 procent på övriga nöjen. Kommitterade ville peka på nedanstående statistik rörande nöjesskattemedel i några städer under åren 1928—1933.

Den allmänhet, som begagnat sig av de med nöjesskatt belagda »intellektuella kommunikationsmedlen», vilka icke endast skänkte nöje och förströelse utan även kunskaper och bildning, hade på ett påtagbart sätt visat, att den gärna ginge med på beskattning för att komma i åtnjutande av dessa medel. Vilken anledning finnes då att tro, att samma allmänhet icke skulle vilja betala för att få begagna biblioteken?

Skatt å biograföreställningar.

	1928—1929 kr.	1929—1930 kr.	1931 kr.	1932 kr.	1933 kr.
Stockholm	1 066 612	1 178 979	1 177 275	1 088 576	1 085 393
Göteborg	304 885	344 754	321 233	303 671	317 331
Malmö	167 130	169 029	172 322	162 037	164 731
Säter	1 572	1 751	1 472	1 441	1 404

Den sammanlagda nöjesskatten för år 1933 hade för samma städer varit:

	Teater, konsert m. m. kr.	Biografer kr.	Övriga nöjen kr.	S u m m a kr.
Stockholm	440 820	1 085 393	370 626	1 896 839
Göteborg	167 761	317 331	169 588	654 680
Malmö	89 736	164 731	124 882	379 349
Säter	1 108	1 404	828	3 340

Om någon beträffande tillämpningen av det som ovan sagts om nöjesskatten på den tänkta licensavgiften invände, att nöjesskattens avkastning ginge till kommunerna att av dem brukas för egna ändamål och icke till de vid nöjesprestationerna medverkande, ville kommitterade svara: Den uppträdande artisten erhöle betalning för varje prestation, vare sig det skedde i form av årslön eller på annat vis (tantiem o. s. v.), medan författaren praktiskt taget erhöle ingenting för var gång hans bok utlånades. Om nämligen författarens bok kostade t. ex. 5 kronor, finge han från förlaget 10 procent (50 öre) eller möjligen 20 procent (1 krona). Enligt bibliotekens statistik kunde detta exemplar utlånas, eventuellt hemlånas, cirka 100 gånger, såvida icke en andra inbindning skedde, då boken kunde användas till sammanlagt 150—200 lån, innan den bleve »sönderläst». För varje gång hans bok utlånades kunde författarens profit sålunda beräknas motsvara $\frac{1}{2}$ öre, om han fått 10 procent för boken, eller $\frac{1}{4}$ öre, om exemplaret ombundes och komme i bruk 200 gånger. Vid de exceptionella fallen av 20 procent honorar för författaren bleve siffrorna 1 öre, respektive $\frac{1}{2}$ öre.

Kommitterade ansåge det möjligen även vara skäl att erinra om en annan kategori andliga arbetare, vilka för att hävda rätten till sitt verk och dess ekonomiska frukter samt hindra att detta verk utnyttjades som allmän egendom redan år 1923, stödjande sig på då gällande lag, startat en skydds- och kontrollrörelse, nämligen de svenska tonsättarnas organisation Stim. Det sades, att avgifterna, som skulle erläggas till Stim, måste bli förödande för såväl kulturlivet som affärsföretagen (restauranger, biografer etc.). Rätta förhållandet vore, att ur de fonder, som uppstått genom Stims verk-

samhet, direkta årliga bidrag kunnat lämnas som subvention åt landets 70 å 80 orkesterföreningar, såväl yrkes- som amatörorkestrarna; att dessa helt avlastats de dryga kostnaderna för framställande av orkestermaterial till den otryckta svenska symfoniska litteraturen; att ett tiotal ånkor efter tonsättare erhöle årliga understöd; att stipendier till behövande tonsättare kunnat utdelas med belopp, som sammanlagt uppginge för varje år till femsiffriga tal; att sjuk- och begravningshjälp kunnat tillförsäkras varje medlem i Föreningen svenska tonsättare; samt att utländsk propaganda för den svenska produktionen kunnat bedrivas dels genom anordnande av musikfester, dels genom anslag till medverkande konstnärer, dels genom utgivande av större musikverk. Samtidigt hade antalet föranstaltare av musikutföranden, d. v. s. de företagare inom olika branscher, som läte utföra musik offentligt och som sålunda bleve betalningsskyldiga till Stim, stigit till det mångdubbla. Av särskilt värde vore i detta sammanhang de erfarenheter, Stim vunnit beträffande registreringsmöjligheterna av den stora inkasso- och fördelningsapparaten, som rörde sig om 30 000 000 å 40 000 000 musikutföranden per år. Då dessutom olika beräkningar måste göras för den ersättning, som utginge när en symfoni spelades och när en enkel visa eller dansmelodi utfördes, bleve hela systemet synnerligen komplicerat. Trots detta räknade Stim med att småningom få sina omkostnader reducerade, så att de blott skulle utgöra cirka 20 procent av de inkasserade beloppen.

Innan biblioteken åtnjöte statsunderstöd, hade en avgift varit ganska vanlig där. Att varken bibliotekarierna eller allmänheten på den tiden ansett avgiften vara ett hinder för bibliotekens verksamhet framginge av nedanstående utdrag ur en rapport över verksamheten vid Luleå bibliotek för år 1903. (Biblioteket hade grundats av IOGT.)

»Redan första året under en verksamhetstid av 8 1/2 månader utgjorde boklårens antal 20 124, ett vackert resultat i en stad med cirka 8 000 invånare. Läggas här till de under detta år till medio av april utlämnade boklårens uppgår dessas antal till omkring 30 000.

Villkoren för boklån äro så enkla, att varje kunskapssökande är i stånd att uppfylla dem. Ingen pant eller borgen erfordras av platsbor för lån ur biblioteket. Låneavgiften är satt så låg som till 2 kronor för år (icke kalenderår), 25 öre för månad och 10 öre för vecka, med rätt att göra ombyte av böcker hur ofta som helst under abonnemestiden.»

Den av kommitterade förebragta utredningen omfattar i andra delar än de ovan relaterade dels en kortfattad exposé över biblioteksväsendets uppkomst och utveckling i landet, dels ock en redogörelse för en av de kommitterade hos samtliga Sveriges bokhandlare gjord förfrågan rörande deras åsikt i fråga om biblioteksrörelsens inverkan på den enskilda bokförsäljningen och inkomna svar å nämnda förfrågan. Av denna redogörelse framgår, att svar inkommit från omkring hälften av de tillfrågade eller 100 bok-

handlare samt att av dessa 59 obetingat instämt med de kommitterade beträffande bibliotekens skadliga inverkan på bokhandelsrörelsen och anslutit sig till tanken på licens för boklån, 17 svarat i stort sett på samma sätt som de sistnämnda men med en för biblioteksrörelsen som sådan mera välvillig hållning, 16 uttalat sig mindre positivt ehuru med erkännande av kommitterades synpunkter och 8 förklarat sig icke biträda berörda synpunkter.

Författarnas förslag.

De kommitterades i publikationens sista del framlagda förslag är av följande lydelse:

»Rätten till fria hemlån från bibliotek understödda av stat och kommuner skall upphävas och en licensavgift à 2 kronor för kalenderår införs, gällande för hemlån från ovannämnda bibliotek. Denna avgift skall även erläggas för lån från i förvärvssyfte bedrivna enskilda lånebibliotek.

Från skyldigheten att lösa licens befrias låntagare från barn- och ungdomsbibliotek.

Medellösa äga utfå licens genom vederbörande kommuners försorg. Samma gäller arbetslösa mot uppvisande av arbetslöshetsintyg.

Undantagna från licenstagning äro lån från Kungl. biblioteket, Stockholm, universitetsbiblioteken samt skolors, högskolors, sjukhus och sanatoriernas bibliotek ävensom offentliga institutioners specialbibliotek.

En central upprättas under statens kontroll, till vilken central biblioteken åläggas skyldighet att redovisa uppburna licensavgifter samt lämna uppgift om under det gångna kvartalet för biblioteket inköpta böcker (antal inköpta exemplar av varje bokverk). Denna senare uppgift sker lämpligast under form av insändande av kopia på gjorda bokrekvisitioner.

Centralen registrerar de inkomna uppgifterna samt kortför de författare av alla kategorier, som äro representerade på biblioteken.

En gång om året, på tid som bestämts sedan verksamheten kommit i gång, verkställer centralen utdelning av de under föregående kalenderår inlupna licensavgifterna enligt följande grunder:

1. Det gångna årets administrationskostnader fråndragas totalbeloppet.
2. Av det återstående beloppet fråndrages 15 procent, som överföres till en särskild registrerad pensions-, stipendie- och understödsfond, vilken envar svensk författare, som finnes representerad på biblioteken, äger rätt att tillhöra. Anslutning är frivillig. I fondens styrelse eller verkställande utskott skola finnas representanter för staten och de till fonden anslutna författarna.
3. Resten utdelas efter nedanstående normer:
 - a) Antalet under kalenderåret av biblioteken inköpta bokband summeras

och utdelningsbeloppet, här ovan kallat resten, divideras med summan. Till varje på biblioteken representerad svensk författare översändes det honom tillkommande penningbeloppet.

b) I. Den på den utländska originallitteraturen (intill dess mellanfolkliga överenskommelser eventuellt träffats i denna fråga);

II. den på antologier, samlingsverk och liknande;

III. den på den fria litteraturen (där ingen rättsinnehavare mera finnes) kommande anparten överföres till nyss nämnda fond.

c) Av den på översättningsverk kommande delen erhåller översättaren en tredjedel av det belopp, som skulle tillfallit honom såsom författare. Med återstoden förfares såsom sagts under b). Översättare äger icke att såsom sådan ansluta sig till ovannämnda fond.»

II. Allmänna reflexioner med anledning av författarnas framställning.

Författarnas framställning grundar sig på den naturliga önskan hos varje yrkesman att förbättra sin ekonomiska ställning och för produkterna av sitt arbete erhålla skäligt vederlag. Redan det svenska språkområdets relativt ringa omfattning utgör härutinnan ett hinder, som författarna i de stora kulturländerna knappast behöva räkna med. De upplagor, som även framgångsrika böcker kunna uppnå i vårt land, te sig därför synnerligen blygsamma, om man därmed jämför bokupplagorna i länder såsom England, Frankrike och Tyskland. Anmärkningsvärt är dock, att i ett land som Danmark bokupplagorna i genomsnitt äro större än i Sverige. Den relativt ringa spridning, som en bok för närvarande kan påräkna i vårt land, måste givetvis medföra en ökning av kostnaderna för bokens tekniska framställning och en motsvarande minskning av författarhonoraret. De siffror, som författarna i sin framställning åberopa, bestyrka också detta förhållande. Att under sådana omständigheter unga, ännu föga kända författare måste bli nödsakade att arbeta under svåra förhållanden är tydligt, liksom ock att författarens yrke icke annat än i undantagsfall kan lämna sin utöware ett vederlag, som möjliggör en tryggad existens på alderdomen. Vad författarna härutinnan anföra berör förhållanden av social och kulturell natur, som säkerligen behjärtas av alla. Staten har ju också principiellt erkänt detta genom inrättande av särskilda stipendier för författare. Sålunda har under åtskilliga år till understöd åt inhemska skönlitterära författare av utmärkt förtjänst utgått ett anslag av 20 000 kronor, varjämte å svenska akademiens stat till honorar åt vittra författare av utmärkt förtjänst, vilka kunna vara i behov därav, eller till understöd åt yngre, mindre bemedlade personer, som visat mera framstående anlag för litterär verksamhet, finnes

uppfört ett belopp av 6 000 kronor. Att dessa anslag äro otillräckliga och mindre än vad exempelvis våra grannländer anslå för ändamålet skall närmare beröras i det följande.

Vad som emellertid givit författarna den direkta impulsen till den föreliggande framställningen är det ekonomiska förfång, som den fria utlåningen av böcker från biblioteken förmenats medföra för författarna genom minskad eller, med hänsyn till den ökade läslusten, icke i samma grad stegrad bokförsäljning till allmänheten. Härav och av det förhållandet, att arvsrätten till en författares verk enligt gällande lagstiftning är på särskilt sätt beskuren, draga författarna den slutsatsen, att författaren, auktor, tillhör en ekonomiskt missgynnad minoritet i samhället, och det göres gällande, att författarna ha en bestämd rätt att i utbyte mot sin andliga möda och dess skapelse uppbära det »vederlagsmaximum, som varje annan yrkesutövare obestritt anses få eftersträva innanför ramen för god samhällsordning».

Vad författarnas rätt angår må då till en början erinras, att denna är reglerad genom lagen den 30 maj 1919 om rätt till litterära och musikaliska verk. Utöver de rättigheter, som denna lag innehålla, lära några positiva rättsanspråk icke kunna framställas från författarnas sida. Därest emellertid författarna anse de rättigheter, som enligt gällande lagstiftning tillkomma dem, otillräckliga för tryggande av deras ekonomiska existensmöjligheter, synes det hava legat närmast till hands att påyrka en utbyggnad av författarrätten i form av ökat skydd för litterära verk. Därvid hade det också varit möjligt att mot varandra väga de olika intressen, som böra komma i betraktande vid bestämmandet av den litterära äganderättens omfattning. Något sådant har emellertid icke ifrågasatts i den föreliggande framställningen, och sakkunniga hava därför ansett sig kunna lämna denna fråga åsido. Sakkunniga vilja dock icke underlåta att redan nu påpeka, att exempelvis i Danmark framkommit förslag till sådan ändrad lagstiftning på författarrättens område, att bl. a. den föreliggande frågan om fria hemlån från biblioteken skulle bliva i lag reglerad. (Se kap. VI.)

Men även bortsett från den legala författarrätten anse sig förslagsställarna ha grundade anspråk på åtgärder från statens sida i syfte att bereda författarna bättre existensvillkor och tryggare arbetsförhållanden.

I den mån dessa anspråk kunna anses hava karaktären av ett direkt skadeståndskrav mot staten för det men, som bibliotekens avgiftsfria hemlån ansetts tillfoga författarna, anse de sakkunniga sig icke kunna underlåta påpeka, att skadeståndet i så fall bör stå i rimligt förhållande till den skada, som åstadkommits. Då författarhonoraret enligt den förebragta utredningen kan beräknas uppgå till i genomsnitt högst 15 procent av en boks handelspris och den föreslagna licensavgiften beräknats tillföra författarna ett årligt belopp av 1 100 000 kronor, skulle detta bl. a. innebära, att den

minskning i bokhandelsförsäljningen, som bibliotekens hemlån sålunda åstadkommit, ansetts kunna uppskattas till i runt tal 7 350 000 kronor, vilket på landets omkring 220 bokhandlare skulle motsvara en minskning i bokförsäljningen av omkring 33 000 kronor för år för varje bokhandlare. Att så icke kan vara fallet är uppenbart.

För den händelse utgångspunkten för författarnas framställning, nämligen att bibliotekens hemlån lända till minskning i författarnas inkomster, är riktig, vilja sakkunniga även framhålla, att bokhandlarna eller andra intressenter med alldeles samma rätt som författarna skulle kunna framställa anspråk på ersättning från statens sida.

Beträffande önskvärdheten att underlätta försörjningsmöjligheterna för författare, som genom sina insatser bidra till riktandet av vår nationella litteratur, äro sakkunniga fullt ense. Visserligen kan det göras gällande, att författarskapet är ett fritt intellektuellt yrke och att det allmänna över huvud taget icke kan ikläda sig några ekonomiska garantier gentemot dem, som välja detta yrke, utan att konkurrensen bör vara fri, så att endast det goda premieras och det undermåliga rensas bort. Då emellertid staten på olika områden trätt hjälpsamt emellan, då det gällt att befordra den andliga kulturens utveckling i landet, torde några principiella betänkligheter icke behöva möta att stödja författarna i deras strävanden. Endast om den lämpligaste formen och omfattningen av statens stödåtgärder torde delade meningar kunna råda.

Av vikt är emellertid, att författarnas skara icke genom statens ingripande eventuellt utökas med personer, som sakna utpräglad fallenhet för yrket, men som likväl, därest utkomstmöjligheterna på grund av statliga åtgärder skulle kunna förbättras, ägna sig åt författarverksamhet. Redan nu är antalet författare förhållandevis stort i vårt land, och de åtgärder, som eventuellt må vidtagas, böra därför icke få sådan form, att författarbanan såsom yrke verkar än mer lockande och uppkomsten av ett författarproletariat befordras.

När man alltså går att överväga lämpligheten av de åtgärder, som föreslagits för att förbättra författarnas ställning, frågar man sig ovillkorligen: Vad menas med författare? Enligt den föreliggande framställningen är varje auktor att betrakta som författare, vare sig han är yrkes- eller tillfällighetsförfattare, författare av kompiloriska arbeten, handböcker av olika slag, sammanställningar av tekniskt och statistiskt material m. fl. Även om en dylik definition är riktig ur författarrättslig synpunkt, läres densamma näppeligen kunna läggas till grund, då det gäller att av sociala och kulturella skäl hjälpa författare — ordet här taget i den gängse meningen — i deras tryckta ställning. Att staten skulle medverka till åtgärder, som exempelvis skulle förskaffa författaren av en Verdandiskrift en ersätt-

ning i form av licensavgifter, tio gånger större än författarhonoraret, eller bereda ekonomiskt oberoende tillfällighetsförfattare gottgörelse, som de aldrig ens ifrågasatt eller begärt, torde knappast vara att förvänta. De åtgärder, som vidtagas, synas därför böra inskränkas att avse huvudsakligen sådana personer, som hava skriftstället till yrke och väsentlig inkomstkälla samt i övrigt äro förtjänta av understöd.

Även på en annan punkt nödgas de sakkunniga uttala sina betänkligheter mot författarnas förslag. Enligt detta skulle licensavgift, med vissa speciella undantag, utgå vid hemlån från alla bibliotek, *understödda av stat eller kommun*. Det lär icke kunna ifrågasättas att ålägga de kommuner, vilka lämna bidrag till icke statsunderstödda bibliotek, att införa en licensavgift till förmån för författarna. Icke heller torde en dylik avgift vara att betrakta såsom en sådan gemensam ordnings- och hushållningsangelägenhet, att kommunen själv äger besluta därom. Endast vid de statsunderstödda biblioteken torde avgiften tvångsvis kunna genomföras så tillvida, att krav härpå uppställles såsom villkor för erhållande av statsbidrag. Såsom i det följande skall närmare påvisas, skulle det emellertid för ett mycket stort antal bibliotek och däribland de stora stadsbiblioteken vara förmånligare att avstå från statsbidraget och upptaga en mot licensavgiften svarande avgift till bibliotekens egna utgifter.

Över huvud taget torde det knappast stå i överensstämmelse med statens beskattningsprinciper att pålägga avgifter, vilka utan kontroll från statens sida skulle komma vissa enskilda personer tillgodo. Tanken att genom medel, anskaffade på detta sätt, automatiskt tillföra en yrkesgrupp ökade inkomster, vilkas storlek icke kan på förhand beräknas, torde icke vara genomförbar. Författarna åberopa till stöd för sitt förslag vissa förhållanden på musikens och nöjeslivets område, däribland särskilt Stim. Vad denna sammanslutning beträffar är dock att märka, att Stim, som tillkommit utan statens medverkan, utgör en kompositörernas privata yrkesorganisation för tillgodoseende av deras intressen. För författarna föreligger givetvis icke något hinder att, om de så finna lämpligt, på ett liknande sätt tillvarata den rätt till sina verk, de redan nu må äga.

Från de principiella synpunkter, vilka i det föregående skisserats, finnes visserligen i och för sig icke någon anledning att utan vidare avvisa tanken på införandet av en licensavgift vid hemlån från bibliotek, under förutsättning att denna avgift tillföle staten för att eventuellt av staten disponeras till förbättrande av författarnas ställning. Erinras må, att före år 1912 de statsunderstödda kommunala folkbiblioteken ägde rätt att uppbära avgifter för dylika lån liksom studiecirkelbiblioteken till år 1930. Förutsättning för att göra just biblioteken till skatteobjekt för anskaffande av de medel, som

erfordras för tillgodoseende av de i framställningen avsedda syftemålen, synes emellertid böra vara, att det verkligen kan påvisas, att biblioteks-rörelsens utveckling inverkat menligt på bokhandelsupplagornas storlek, samt att licensavgiften icke kommer att inverka menligt på biblioteken i en grad, som motväger de fördelar man vill vinna. Med avseende härå hava sakkunniga verkställt vissa utredningar, för vilkas resultat skall redogöras i det följande. Emellertid hava statsmakterna mycket bestämt ställt sig på den ståndpunkten, att utlåningen av böcker från de statsunderstödda biblioteken numera bör vara avgiftsfri. Frågan huruvida statsmakterna eventuellt skulle finnas benägna att frångå denna ståndpunkt är givetvis beroende av de skäl, som härför kunna åberopas. Mot det föreliggande förslaget talar i viss mån, att det syfte, man önskar vinna, kan ernås på betydligt enklare vägar, av vilka några i det följande skola anvisas. Man skulle då också kunna undgå den betungande förvaltnings- och kontrollapparat, som skulle bliva nödvändig vid handhavandet för statens räkning av in-drivandet av den ifrågasatta licensavgiften.

Till det föreliggande förslagets utformning vilja sakkunniga slutligen knyta ytterligare några reflexioner. Författarna hava i motiveringen till sitt förslag starkt framhållit *behovet* av ekonomisk hjälp åt författarna. Enligt förslaget skulle emellertid de mest behövande få den minsta nyttan av licensavgiften. Visserligen skulle dessa sämst lottade kunna påräkna vissa stipendier eller understöd och på äldre dagar eventuellt pension, men huvudparten av licensavgifterna skulle dock tillfalla de författare, vilkas alster äro talrikast representerade å biblioteken, och av vilka många för övrigt icke torde kunna betecknas såsom författare i egentlig mening. Även en mycket god författare skulle, om han under ett år icke producerat någon bok, som funnit köpare bland biblioteken, för det året icke erhålla något som helst bidrag i form av licensavgift. Oaktat förslaget bygger på förut-sättningen att hemlånen skada författarna, har fördelningen av licensmed-len icke satts i samband med en boks lånefrekvens utan endast med antalet inköpta exemplar, oberoende av den utsträckning, i vilken den läses. Detta innebär bl. a., att en framstående, av den läsande allmänheten uppskattad diktare eller författare, som endast sparsamt skapar nya verk, kommer i en vida sämre ställning än den författare, som äger förmåga att med kortare mellanrum rikta bokfloden med mera ytlig, lättläst litteratur.

Sakkunniga vilja vidare framhålla, att den föreslagna licensavgiften kan giva anledning till diverse manipulationer från sådana författares sida, vilka i licensavgiften eventuellt kunna finna en ersättning för svårigheten att i vanlig ordning finna avsättning för sina alster mot skäligt honorar.

Förslaget utgår slutligen därifrån, att den föreslagna licensavgiften skulle bliva en extra inkomst för författarna utöver författarhonoraret. Sakkun-

niga vilja ifrågasätta, huruvida det icke är tänkbart, att förläggarna skulle komma att utmäta författarhonoraret med hänsyn eventuellt tagen till den extra inkomst, som licensavgiften kan tänkas tillföra författarna, och att härigenom de fördelar, man tänkt sig genom licensavgiften, till större delen skulle bli illusoriska.

III. Licensavgiftens verkningar på biblioteksrörelsen.

Statsmakternas motiv för de fria boklånen.

I kungörelsen den 16 juni 1905 förordnades angående understöd av statsmedel till upprättande och underhåll av församlingsbibliotek, kommunbibliotek och vissa föreningsbibliotek samt föreskrevs som villkor för statsunderstöd bl. a., att biblioteket skulle vara uppställt i lämplig lokal och regelbundet vissa tider i veckan kostnadsfritt eller mot låg avgift hållas tillgängligt för allmänheten inom bibliotekets verksamhetsområde.

Filosofie doktorn Valfrid Palmgren berörde i sin den 28 september 1911 till chefen för ecklesiastikdepartementet avgivna utredning med förslag angående de åtgärder, som från statens sida borde vidtagas för främjande av det allmänna biblioteksväsendet i Sverige (sid. 67—72), frågan om låneavgift och anförde därvid huvudsakligen följande: För bibliotekens tillgänglighet spelade frågan om avgift för låntagare onekligen en viss roll. Några samlade data härom för biblioteken i Sverige över huvud stode emellertid icke till buds, utan finge man nöja sig med några hithörande uppgifter rörande de statsunderstödda biblioteken. Ehuru tillgängligt material angående låneavgifter i de statsunderstödda biblioteken torde vara ganska ofullständigt, hade det dock ansetts lämpligt att i möjligaste mån bearbeta detsamma, bl. a. emedan frågan om avgift eller icke, när det gällde s. k. folkbibliotek, vore rätt omstridd och toge en icke obetydlig plats i hithörande utländsk litteratur. Av infortrade uppgifter syntes framgå, att något mer än en tredjedel av de statsunderstödda biblioteken upptog avgifter av sina låntagare. En undersökning rörande den betydelse, de influtna avgifterna hade i bibliotekets budget, hade varit av intresse att kunna företaga, men detta hade ej låtit sig göra. Att låneavgiften åtminstone här och var spelade en icke oväsentlig roll, vore emellertid uppenbart. Så finnes fall, dock sannolikt tämligen sällsynta, där avgifterna (troligen stundom inklusive plikter) uppginge till ungefär samma belopp som det kommunala anslaget, ibland t. o. m. avsevärt överskrede detta. Vad beträffade beräkningsgrunden för låneavgiftens utgörande torde på grund av allmänt gällande utlåningssystem vara antagligt, att avgift per dag, vecka och 14 dagar i regel hänförde sig till endast ett hemlån, medan avgift för tid

därutöver i allmänhet syntes gälla oberoende av lånens antal. Materialets ofullständighet även i övrigt hade ock förbjudit en mera ingående behandling av spörsmålet om avgiftsvillkoren. Bestämmelsen i 1905 års förordning om »låg avgift» kunde ej direkt sägas ha trätts för nära genom den bestående proportionen mellan avgiftsfria och avgiftstagande bibliotek, ehuru antalet av de senare i vissa län syntes rätt så stort. Däremot förefölle en del av de maximibelopp, som utginge — exempelvis 10 öre per vecka, 25 öre per månad, ända till 20 öre per band etc. (utan angiven tid) — vara väl kraftigt tilltagna för att rimligen kunna rubriceras som »låg avgift». Doktor Palmgren föreslog emellertid bestämmelsens bibehållande.

Av de yttranden över förslaget, som inforrades, sysslade några med frågan om avgifter vid biblioteken, och i dessa tillstyrktes, att utlåningen från skolbibliotek och kommunala bibliotek skulle ske avgiftsfritt. Förslaget gjordes till föremål för ytterligare granskning av särskilt tillkallade sakkunniga, vilka den 25 januari 1912 avgåvo yttrande och förslag i ämnet. Dessa sakkunniga ansågo, att rätten för statsunderstödda bibliotek att upptaga låg avgift för boklån endast borde få kvarstå beträffande studiecirkelbiblioteken.

I Kungl. Maj:ts proposition till 1912 års riksdag (nr 179) anförde vederbörande departementschef å sid. 57 följande: »Rörande frågan om lämpligheten av låneavgifter vid de statsunderstödda biblioteken hava olika åsikter framställts. Nu gällande författning medger upptagande av 'låg avgift'. De sakkunniga föreslå, att detta medgivande må upphöra och utlåningen från de statsunderstödda folkbiblioteken och skolbiblioteken bliva avgiftsfri. Till stöd härför har andragits, att införande av avgift för bibliotekets begagnande delar samhällets medlemmar i två grupper, de som kunna och de som icke kunna betala, att det ligger i en sådan avgifts natur att utgöra en särskild beskattning av de mest intresserade och flitiga bland bibliotekets besökare samt att erfarenheten i vårt land undantagslöst vittnar om, att avgiftens borttagande har till resultat en betydligt ökad besöks- och boklånsiffra. Jag finner dessa skäl övertygande och vill sålunda förorda, att avgiftsfri utlåning uppställles såsom villkor för erhållande av statsbidrag.»

Riksdagen biföll propositionen och genom kungörelse den 23 september 1912 (nr 229) utfärdades bestämmelser angående statens understödande av folkbiblioteksväsendet. Beträffande studiecirkelbiblioteken kvarstod sålunda alltjämt bestämmelsen, att en låg avgift finge upptagas.

Genom den förnyade utredning av till biblioteksväsendet hörande spörsmål, som verkställdes av de s. k. folkbildningssakkunniga, tillkom förslaget om ett konsekvent genomförande av principen avgiftsfria boklån. De sakkunniga motiverade i sitt år 1924 publicerade, av sakkunnigas ordförande överarbetade betänkande (statens offentliga utredningar 1924: 5, sid. 62)

denna sin uppfattning på följande sätt: »Det är av synnerligen stor vikt, att samtliga statsunderstödda bibliotek i en kommun ställa sina böcker till allmänhetens förfogande på någorlunda likartade villkor. Den nuvarande bestämmelsen att studiecirkelbibliotek har rätt att taga upp en låg avgift för boklån bör därför uteslutas. Just i egenskapen av föreningsbibliotek ligger ofta ett hinder för ett dylikt bibliotek att bli ett verkligt *allmänt* bibliotek. Man synes därför ej böra lägga ytterligare hinder i vägen för allmänhetens användning av ett med allmänna medel understött föreningsbibliotek genom att medgiva ett dylikt bibliotek rätt att taga upp avgift, vilken rätt man på goda grunder ansett sig böra förvägra det kommunala folkbiblioteket. Först om lånevillkoren bli i huvudsak desamma i föreningsbiblioteken som i de kommunala folkbiblioteken, kunna de förra verkligen göra tjänst som ett slags filialer till de senare. I de flesta fall spela för övrigt låneavgifterna en mycket obetydlig roll i studiecirkelbibliotekens ekonomi och torde därför kunna utan svårighet undvaras.»

Vederbörande departementschef återopade i den för 1929 års riksdag framlagda propositionen (nr 141, sid. 92) de sakkunnigas uttalande och anförde vidare, att han i likhet med vad från alla håll förordats funne en förutsättning för statsunderstöd böra vara kostnadsfria boklån, så att alltså ej som dittills en mindre låneavgift finge upptagas.

Sedan riksdagen anmält sitt beslut i anledning av sistnämnda proposition, utfärdades kungörelse den 24 januari 1930 (nr 15) angående understödjande av folkbiblioteksväsendet. I § 4 f) i nämnda kungörelse meddelas följande bestämmelse: »Biblioteket skall vara kostnadsfritt tillgängligt för läsning på stället, och ingen avgift må tagas för boklån av låntagare, boende inom den kyrkliga eller borgerliga kommun, där biblioteket är beläget, eller för lån, som avses i § 23.» I § 23 stadgas angående skyldighet för vissa bibliotek att hållas tillgängliga för utlåning även till personer, boende utanför vederbörande kommun. Den ovan citerade bestämmelsen utgör villkor för utgående av statsunderstöd till kommunala och med dem likställda folkbibliotek (§ 4 f), studiecirkelbibliotek (§ 13 c), skolbibliotek (§ 35 d) och bibliotek vid sjukvårdsinrättningar (§ 38 d).

Biblioteksverksamhetens nuvarande omfattning och karaktär.

Statsunderstöd enligt kungörelsen den 24 januari 1930 utgår nu till följande slag av folkbibliotek.

1. Kommunala folkbibliotek.
2. Föreningsbibliotek, likställda med kommunala folkbibliotek.
3. Studiecirkelbibliotek.
4. Centralbibliotek.
5. Skolbibliotek.
6. Bibliotek vid sjukvårdsinrättningar.

Vidare utgå statsunderstöd till sjömansbibliotek och till folkbildningsförbundets vandringsbibliotek, varjämte statsbidrag kan utgå till bokförelingsanstalter. Enligt författareföreningens förslag skulle av ovan angivna bibliotekstyper låntagarna i skolbiblioteken och bibliotek vid sjukvårdsinrättningar vara befriade från skyldigheten att erlægga licensavgift. Dessa sistnämnda bibliotek äro därför genomgående undantagna vid de undersökningar, vilkas resultat i det följande framläggas.

Biblioteksverksamhetens nuvarande omfattning i landet framgår av följande sammanställningar (se tab. 1—5).

Av tabellerna framgår, att av hela antalet folkbibliotek år 1933, 5 551, ej mindre än 4 280 eller 77.1 procent äro studiecirkelbibliotek, vars offentliga verksamhet är lik de kommunala folkbibliotekens men skiljer sig från dessa framför allt i fråga om ägare och ekonomi. Medan de kommunala folkbiblioteken helt administreras med kommunala anslag och därpå utgående statsunderstöd, erhålla däremot studiecirkelbiblioteken en väsentlig del av sina inkomster i form av medlems- och föreningsavgifter. Likartade förhållanden som beträffande studiecirkelbiblioteken råda i detta avseende beträffande de föreningsbibliotek, vilka äro jämställda med kommunala folkbibliotek och erhålla statsunderstöd enligt § 2 i kungörelsen den 24 januari 1930. En licensavgift för hemlån drabbar sålunda de båda sistnämnda kategorierna, där ju personliga avgifter för bibliotekets underhåll redan utgå, betydligt hårdare än avgiften för låntagarna i de kommunala folkbiblioteken. Det samma blir förhållandet vid den del av svenska sjömansbiblioteket, som administreras med bidrag från svenska sjöfolksförbundet.

Som ett exempel på hur bibliotekens och studiecirkelarnas ekonomi är ordnad inom ett av de större riksförbunden för biblioteks- och studiecirkelverksamhet anföras här några uppgifter ur arbetarnes bildningsförbunds (ABF:s) verksamhetsberättelse för arbetsåret 1933—1934.

Inkomster	1933—34
Ingående behållning	57 702: 88
Medlemsavgifter	174 688: 05
Statsbidrag	132 805: 40
Landstingsbidrag	44 868: 73
Kommunala bidrag	186 459: 86
ABF och dess lokala organisationer	174 777: 51
Diverse	65 204: 96
	Summa kronor 836 507: 39
Utgifter	
Bokinköp (inkl. cirklarnas läroböcker)	248 849: 54
Lärarearvode	176 010: 56
Korrespondenskursavgifter	31 228: 23
Diverse	330 776: 15
Utgående behållning	58 642: 91
	Summa kronor 836 507: 39

Tab. 1. Antal folk- och studiecirkelbibliotek, som ansökt om statsbidrag år 1934.

	Studiecirkelbibliotek								Summa summarum	
	Kommunala folk- biblio- tek	I OGT	Arbetarnes bildnings- förbund (ABF)	National- templar- orden (NTO)	Blåbands- föreningen (BBF)	Jordbruks- karungdo- mens förb. (JUF)	Sveriges kristliga bildnings- förbund (SKB)	Svenska landsbyg- dens studie- förbund (SLS)		Summa
Städer	102	157	98	89	26	—	65	1	436	538
Övriga kommuner .	1 169	1 437	1 072	541	212	288	69	225	3 844	5 013
Summa	1 271	1 594	1 170	630	238	288	134	226	4 280	5 551

Tab. 2. Antal boklån år 1933.

	Studiecirkelbibliotek										Summa summarum
	Folk- mängd	Kommunala folk- bibliotek	I OGT	ABF	NTO	BBF	JUF	SKB	SLS	Summa	
Städer	2 072 957	6 314 663	165 741	466 863	22 087	5 555	—	25 197	9	685 452	7 000 115
Övriga kommuner .	4 138 609	1 787 187	690 994	757 405	150 342	42 984	42 977	11 020	24 998	1 720 720	3 507 907
Summa	6 211 566	8 101 850	856 735	1 224 268	172 429	48 539	42 977	36 217	25 007	2 406 172	10 508 022

Tab. 3. Antal låntagare år 1933.

	Folk- mängd	Kommunala folk- bibliotek	Studiecirkelbibliotek								Summa- summa- rum
			IOGT	ABF	NTO	BBF	JUF	SKB	SLS	Summa	
Städer	2 072 957	306 246	19 046	40 175	3 982	1 130	—	4 118	9	68 460	374 706
Övriga kommuner:											
Stockholms län	218 507	11 416	1 441	5 662	418	1 542	23	68	24	9 178	20 594
Uppsala »	101 021	4 037	2 523	1 328	713	784	680	87	12	6 127	10 164
Södermanlands »	125 937	7 632	2 842	3 631	999	—	10	—	90	7 572	15 204
Östergötlands »	198 016	6 208	4 981	2 710	859	601	502	26	78	9 757	15 965
Jönköpings »	161 741	5 748	2 816	2 735	1 074	76	35	87	369	7 192	12 940
Kronobergs »	145 493	6 552	4 637	1 729	1 192	302	349	25	165	8 399	14 951
Kalmar »	180 338	10 924	1 782	2 882	1 870	—	674	54	284	7 546	18 470
Gotlands »	47 038	4 342	1 422	134	—	127	402	21	155	2 261	6 603
Blekinge »	102 800	3 124	1 504	1 162	499	125	38	62	33	3 423	6 547
Kristianstads »	222 571	13 192	3 622	2 630	1 020	—	37	313	46	7 668	20 860
Malmöhus »	249 325	18 665	1 633	4 975	406	—	22	339	595	7 970	26 635
Hallands »	107 334	3 292	1 445	1 186	486	—	828	—	655	4 600	7 892
Göteborgs o. Bohus »	166 987	3 466	1 202	3 949	219	56	405	—	186	6 017	9 483
Älvsborgs »	231 874	8 816	4 153	3 882	708	289	2 038	41	527	11 638	20 454
Skaraborgs »	194 100	6 103	4 986	928	799	349	1 388	218	376	9 044	15 147
Värmlands »	225 691	8 018	7 466	6 486	1 206	1 436	395	274	35	17 298	25 316
Örebro »	172 047	8 488	6 424	5 491	1 682	557	70	54	123	14 401	22 889
Västmanlands »	111 026	6 396	3 364	2 076	853	24	182	185	11	6 695	13 091
Kopparbergs »	220 104	11 506	6 841	6 400	3 339	323	91	25	65	17 084	28 590
Gävleborgs »	222 430	9 512	9 474	4 629	3 852	319	65	375	126	18 840	28 352
Västernorrlands »	242 918	6 286	7 411	4 395	1 149	—	14	160	81	13 210	19 476
Jämtlands »	121 051	2 509	7 447	2 702	266	—	—	—	—	10 415	12 924
Västerbottens »	191 770	4 267	2 284	2 505	160	929	238	62	—	6 178	10 445
Norrbottnens »	178 490	5 991	5 601	1 201	33	39	567	—	—	7 441	13 432
Summa	4 138 609	176 470	97 301	75 408	23 802	7 878	9 053	2 476	4 036	219 954	396 424
Summa summarum	6 211 566	482 716	116 347	115 583	27 784	9 008	9 053	6 594	4 045	288 414	771 130

Tab. 4. De lokala tillskotten (inklusive kostnadsfri lokal).

Uppgifterna avse beträffande de kommunala folkbiblioteken år 1934 och beträffande studiecirkebiblioteken år 1933.

	Kommunala folkbibliotek	Studiecirkebibliotek							Summa summarum	
		IOGT	ABF	NTO	BBF	JUF	SKB	SLS		Summa
Städer	1 814 442: 95	20 077: 27	78 990: 82	3 802: 04	1 658: 24	—	5 937: 77	10: —	110 476: 14	1 924 919: 09
Övriga kommuner . .	264 830: 87	83 198: 12	119 881: 79	21 287: 39	8 890: 09	14 908: 13	2 746: 14	7 690: 90	258 602: 56	523 433: 43
Summa	2 079 273: 82	103 275: 39	198 872: 61	25 089: 43	10 548: 33	14 908: 13	8 688: 91	7 700: 90	369 078: 70	2 448 352: 52

Tab. 5. Bokbeståndet den 1 jan. 1934.

	Kommunala folkbibliotek	Studiecirkebibliotek							Summa summarum	
		IOGT	ABF	NTO	BBF	JUF	SKB	SLS		Summa
Städer	1 435 801	111 674	132 510	23 427	7 812	—	35 393	3	310 819	1 746 620
Övriga kommuner . .	1 175 325	512 542	286 750	110 728	43 907	31 280	8 931	8 267	1 002 405	2 177 730
Summa	2 611 126	624 216	419 260	134 155	51 719	31 280	44 324	8 270	1 313 224	3 924 350

Bokinköpssumman, 248 849: 54, är den största ABF hittills redovisat (1932—33 240 731: 59). Av årets bokinköp utgör 34 700: 29 cirklarnas läroböcker. Redovisningen av dessa senare inköp är emellertid bristfällig, oftast saknas nämligen på cirkelns årsrapport uppgift om cirkelmedlemmarnas bokinköp, beroende på att denna utgift i regel icke ingår i medlemsavgiften utan ligger s. a. s. utanför cirkelns ekonomi.

Av bibliotekens och studiecirkelns inkomster för 1933—1934, netto 778 804 kronor 51 öre, utgjordes endast 132 805 kronor 40 öre, eller 17.5 procent, av statsbidrag. Medlemsavgifter och föreningsbidrag uppgingo till inalles 349 465 kronor 56 öre.

Till olikheterna bibliotekstyperna emellan hör också, att kommunala och med dem likställda folkbibliotek åtnjuta en anslagsförmån av ej ringa värde, vilken icke kommer studiecirkelbiblioteken tillgodo. De ifrågakvarande biblioteken få nämligen i ortsbidraget, vilket lägges till grund vid beräkningen av statsunderstödet, inräkna ett belopp, motsvarande skälig hyra för kostnadsfritt upplåten lokal.

Utom ovan nämnda olikheter mellan huvudtyperna av bibliotek förefinnes en väsentlig sådan beträffande bibliotekens lånefrekvens i städer och övriga kommuner. I städerna funnos år 1933 648 bibliotek av olika kategorier och i övriga kommuner 6 343. Antalet hemlån i biblioteken fördela sig med 7 000 115 på städerna och 3 507 907 på övriga kommuner, inalles 10 508 022. Antalet låntagare utgjorde för städerna 374 706 och för övriga kommuner 396 424, summa 771 130. Detta innebär, att på varje låntagare i städerna i medeltal komma 19 hemlån per år, i övriga kommuner endast 9.

Licensavgiftens storlek per hemlån i olika bibliotek.

Med föreslagen licensavgift av 2 kronor för år skulle avgiften per lån i de olika biblioteken bli ungefär följande:

Bibliotekstyp	Städer	Övr. kommuner
<i>Kommunala och med dem jämställda folkbibliotek</i>	10 öre	20 öre
<i>Studiecirkelbibliotek:</i>		
Arbetarnas bildningsförbund	17 »	20 »
Godtemplarordens studieförbund	23 »	28 »
Nationaltemplarordens studieförbund	36 »	32 »
Jordbrukarungdomens förbund	—	42 »
Sveriges blåbandsförening	41 »	37 »
Sveriges kristliga bildningsförbund	33 »	45 »
Svenska landsbygdens studieförbund	—	32 »
<i>Genomsnitt för hela riket</i>	10.5 »	22 »

Av tabellen framgår, att avgiften per hemlån för låntagarna i »övriga kommuner», d. v. s. huvudsakligen landsbygden, med införande av en obli-

gatorisk licensavgift, fixerad till samma belopp för alla bibliotek, skulle ställa sig betydligt högre än för låntagarna i städerna, för vissa studiecirkelförbund i genomsnitt något mer än två gånger samt för JUF och SKB mer än fyra gånger större än den genomsnittliga avgiften i städerna.

För att drastiskt belysa innebörden av ovanstående siffror må nämnas, att med tillämpning av samma beräkningsgrund, som författareföreningen begagnat i sin publikation (nedan även kallad broschyren), en bok, som utlånas 200 gånger inom sistnämnda studiecirkelbibliotek, skulle lämna en avkastning i form av licensmedel av för JUF 84 kronor och för SKB 90 kronor, medan däremot en bok i ett kommunalt folkbibliotek skulle lämna en avkastning av allenast 20 kronor i stad och 40 kronor på landsbygden.

Här konstaterade olikheter äro beroende av dels geografiska förhållanden och dels bibliotekens olika karaktär. På landsbygden med dess glesare bebyggelse och därav följande större avstånd blir lånefrekvensen helt naturligt mindre än i städerna. För studiecirkelbiblioteken kommer härtill, att lånetiden för cirkelmedlemmarna i regel är betydligt längre än för sådana låntagare, vilka huvudsakligen låna skönlitteratur, oftast kanske ren nöjesläsning. Att ABF kan redovisa en relativt större lånefrekvens än de övriga studieförbunden torde bero på det förhållandet, att ABF har sin huvudsakliga verksamhet förlagd till industriplatserna och att ABF:s bibliotek i fråga om offentlighet mer likna folkbiblioteken, än vad förhållandet i regel är inom övriga studieförbund.

Bibliotekens olikhet i storleksavseende.

En allmän anmärkning mot införande av en för alla bibliotek lika licensavgift är, att bibliotekens bokbestånd äro högst varierande. Det är visserligen en förmån, att den föreslagna licensen skulle berättiga innehavaren till lån från samtliga folkbibliotek i kommunen och dessutom från centralbiblioteken i län, där sådana inrättats. Men denna förmån blir endast skenbar för alla dem, som icke ha möjlighet att tillgodogöra sig densamma. Alldeles särskilt kommer avgiften att orättvist drabba dem, som äro boende på avlägset liggande platser, skogsbyar o. d., där måhända enda boktillgången består av ett litet studiecirkelbibliotek, vilket låntagarna själva i många fall varit med om att upprätta.

En undersökning av bibliotekens storlek ger besked om hur varierande folkbiblioteksrollen är i vårt land. Här lämnas i en tablå uppgifter om storleken av de kommunala folkbiblioteken i landet och för jämförelse har ett av riksförbunden, ABF, medtagits. Uppgifterna gälla bokbeståndet vid 1933 års slut (se tab. 6).

Tab. 6.

Antal band	Kommunala och därmed likställda folkbibliotek		ABF-bibliotek	
	Antal bibliotek	% av hela antalet	Antal bibliotek	% av hela antalet
0	(5)	—	—	—
2—10	—	—	43	3'76
11—25	—	—	98	8'56
26—50	3	0'24	146	12'75
51—100	14	1'11	184	16'07
101—200	38	3	207	18'08
201—500	269	21'25	280	22'26
501—1 000	421	33'25	118	10'31
1 001—2 000	320	25'28	64	5'59
2 001—3 000	95	7'5	14	1'22
3 001—5 000	55	4'34	7	0'61
5 001—10 000	28	2'21	9	0'79
10 001—20 000	10	0'79	—	—
20 001—30 000	5	0'39	—	—
30 001—40 000	2	0'16	—	—
40 001—50 000	2	0'16	—	—
över 50 000	4	0'32	—	—
Summa	1 266	100	1 170	100

Det ringa bokbeståndet i en del bibliotek förklaras av, att de äro nystartade. I regel börja åsyftade bibliotek sin verksamhet i ytterst blygsam skala. De första bokinköpen äro oftast åstadkomna genom cirkelmedlemmarnas avgifter och först efter ett par år erhålla biblioteken statsbidrag.

Sedan år 1932 har statsunderstöd endast i undantagsfall — enligt Kungl. Maj:ts bestämmande — utgått till nya bibliotek. Av nedan intagna uppgifter å antalet nya bibliotek, som åren 1933 och 1934 ansökt om statsbidrag, framgår, att biblioteksrörelsen trots detta fortsätter att växa.

År, då stats- understöd sökts	Kommunala folk- bibliotek	Bibliotek, tillhörande riksförbund					
		ABF	IOGT	NTO	BBF	JUF	SKB
1933	14	46	12	28	6	30	41
1934	58	103	28	14	4	39	7

Utvecklingen torde enligt de uppgifter, som hittills influitt, fortsätta i samma takt även år 1935.

Licensavgift som villkor för statsbidrag.

Som förut framhållits anse de sakkunniga, att licensavgift kan föreskrivas endast som villkor för statsbidrags åtnjutande. En sådan föreskrift skulle

otvivelaktigt medföra, att en hel del bibliotek avstode från statsbidraget, då så vore fördelaktigare för dem. Även om biblioteken icke själva skola erlägga licensavgiften, kan det i många fall bli betydligt fördelaktigare att avstå från statsbidraget och upptaga en avgift, motsvarande licensen, av låntagarna i och för bibliotekens egen utveckling.

Det torde särskilt bli de mycket stora och de mindre biblioteken, framför allt de samägda förenings- och studiecirkelbiblioteken, som komma att avstå från statsbidraget vid införande av licensavgift. De medelstora biblioteken torde fortfarande med åtminstone någon fördel kunna mottaga statsbidrag. Den allvarligaste olägenheten av att ett stort antal bibliotek avstå från statsunderstöd är, att dessa bibliotek därmed undandragas all kontroll från statens sida. Följden skulle bli, att ett stort antal bibliotek växte upp utan någon som helst tillsyn. Detta skulle innebära en återgång till förhållandena på biblioteksväsendets område vid tiden före år 1912, då statens tillsynings- och rådgivande organ — bibliotekskonsulenterna hos skolöverstyrelsen — tillkom. Det kan icke vara i samhällets intresse att åtgärder vidtagas, som få till följd en uppdelning av biblioteksverksamheten i en öppen, av staten kontrollerad del, och en sluten, för varje statskontroll otillgänglig del. De sakkunniga finna därför enbart av detta skäl ett införande av den föreslagna licensavgiften direkt stridande mot de kulturbevarande intentioner, som synas hava varit vägledande för statens åtgärder för ordnandet av folkbiblioteksväsendet i landet.

För några av de större och medelstora städerna lämnas i nedanstående tabell uppgifter angående statsbidragets storlek och den licenssumma, respektive bibliotek skulle uppbära och inleverera. Med undantag för Göteborg, där uppgiften om låntagare gäller år 1933, avse uppgifterna år 1934 (se tab. 7).

Beträffande de mindre folkbiblioteken, d. v. s. de som år 1934 åtnjoto lägsta statsunderstöd, 24 kronor, motsvarande ett statsunderstöd av 40 kronor i händelse att understödet utgått med fullt belopp, har en undersökning av licensbeloppens storlek i förhållande till statsbidraget verkställt av bibliotekskonsulenterna hos skolöverstyrelsen. Undersökningen visar, att låntagarna i de 78 bibliotek, det här är fråga om, skulle, under förutsättning att en avgift av 2 kronor utgått för varje låntagare och att samtliga låntagare varit avgiftspliktiga, hava haft att erlägga avgifter med sammanlagt 9 500 kronor. Statsunderstödet utgick år 1934 med ett belopp av 24 kronor för varje bibliotek eller tillhoppa 1 872 kronor. Därest statsunderstöden utgått med fulla belopp, skulle de hava utgjort 3 120 kronor. I alla bibliotek utom ett skulle låneavgifterna med dessa utgångspunkter hava överstigit statsanslaget för år 1934 (24 kronor). I alla bibliotek utom fyra skulle låneavgifterna hava överstigit det statsanslag, som skulle hava utgått i händelse av fulla anslag (40 kronor).

Tab. 7.

	Beviljat statsunderstöd	Antal vuxna läntagare	Licensbelopp (2 kr. per läntagare)
Stockholm, stadsbiblioteket	4 810: —	83 156	166 312
Göteborgs stads folkbibl. (inkl. Dicksonska) ¹ .	14 550: — ²	20 512 ³	41 024
Malmö, stadsbiblioteket	16 354: 40 ³	23 000 ³	46 000
Norrköping, stadsbiblioteket	5 479: 52	12 930	25 860
Hälsingborg, stadsbiblioteket	4 550: —	4 648	9 296
Gävle, stadsbiblioteket	5 387: 99	2 319	4 638
Örebro, stadsbiblioteket	4 550: —	6 730	13 460
Borås, stadsbiblioteket	5 367: 35	6 899	13 798
Eskilstuna, stadsbiblioteket	16 027: 71 ³	4 009 ³	8 018
Västerås arbetarinstiutts bibliotek	5 458: 35	4 449	8 898
Lund, stadsbiblioteket	5 866: 82	3 732	7 464
Halmstad, stadsbiblioteket	16 483: 75 ²	3 891 ³	7 782
Karlstad, stadsbiblioteket	16 337: 50 ²	3 569 ³	7 138
Kalmar, stadsbiblioteket	5 654: 37	2 682	5 364
Landskrona, stadsbiblioteket	4 875: —	2 905	5 810
Sundsvall, stadsbiblioteket	5 483: 32	2 281	4 562
Södertälje, stadsbiblioteket	3 150: —	1 882	3 764
Kristianstad, stadsbiblioteket	5 740: —	2 064	4 128
Nyköping, stadsbiblioteket	5 900: —	3 297	6 594
Alingsås, stadsbiblioteket	5 700: —	3 470	6 940

¹ Uppgifterna för 1934 ej belysande, då Dicksonska folkbiblioteket hållits stängt under fem månader av nämnda år.

² Häri ingår centralbiblioteksanslag med 10 000 kronor.

³ Centralbibliotek, varför härtill komma läntagarna utanför kommunen, vilka dock ej torde bära medräknas, då de kunna vara läntagare även i vederbörande lokala bibliotek.

För samtliga kommunala och med dem jämställda folkbibliotek föreligger en undersökning gällande år 1934, av vilken framgår följande:

	Hela antalet bibliotek	Antal bibliotek, i vilka låneavgifternas summa skulle överstiga statsanslaget	
		under förutsättning av fulla anslag enl. kung. 24 jan. 1930	med den för år 1934 föreskrivna reduceringen av anslagen
Städer	102	45	81
Övriga kommuner . .	1 169	910	1 041
Summa	1 271	955	1 122

En liknande undersökning har ABF:s centralbyrå verkställt, avseende statsbidraget till förbundets bibliotek för år 1933. Undersökningen visar följande:

	Antal bibliotek	Procent av hela antalet
Uppgifter om antal låntagare saknas från	213	18 %
<i>Utan</i> statsanslag	262	23 %
<i>Med</i> anslag, men till <i>mindre</i> belopp än licenssumman	532	45 %
<i>Med</i> anslag, <i>överstigande</i> licensbeloppen	164	14 %
	Summa 1 171	100 %

Av tabellen framgår, att endast 14 procent av ABF:s bibliotek för år 1933 med fördel kunnat uppbära statsbidrag, om licensavgift varit införd. Dock är att märka, att bibliotekens statsbidrag för ifrågavarande år voro reducerade med 30 procent av normalt utgående anslag och att nya bibliotek voro praktiskt taget avstängda från möjlighet att erhålla anslag. En omräkning till normala förhållanden i statsbidragshänseende komme alltså att höja den ifrågavarande procenten till sannolikt 20 à 25 procent. Men även detta skulle innebära, att 75 à 80 procent av studiecirkelbiblioteken med fördel skulle kunna avstå från statsbidrag och i stället upptaga avgift av låntagarna, motsvarande tvåkronorslicensen.

Till vad som sagts om svårigheten för de små föreningsbiblioteken att pålägga sina medlemmar — vilka oftast bilda kärnan i låntagarstocken — en ytterligare årsavgift av 2 kronor, må nämnas, att dessa i regel också deltaga i andra grenar av folkbildningsarbetet och där i regel ha att erlægga dryga avgifter. Av de förut anförda uppgifterna beträffande arbetarnas bildningsförbunds ekonomi framgår, att för arbetsåret 1933—1934 ej mindre än 176 010 kronor 56 öre av studiecirkelarna använts till lärararvoden och 31 228 kronor 23 öre till korrespondenskursavgifter. Dessa cirkelmedlemmar göra alltså redan nu stora personliga uppoffringar för sitt deltagande i folkbildningsarbetet, och för dem är, som förut framhållits, boklånen från biblioteken endast skenbart avgiftsfria.

Liknande förhållanden råda vid de med kommunala folkbibliotek jämställda föreningsbiblioteken. Även här utgå avgifter av föreningens medlemmar, ehuru givetvis själva utlåningen är avgiftsfri. Ett exempel på de svårigheter, en dylik förening har att kämpa med redan nu, må anföras. Det gäller folkbiblioteket i Norrfjärdens kommun i Norrbottens län. Styrelsen för nämnda bibliotek har tillställt de sakkunniga följande av styrelsen enhälligt beslutade uttalande:

Norrfjärdens folkbibliotek, vars verksamhetsområde omfattar en Norrbottenssocken på nära 5 000 personer, äges av Norrfjärdens folkbiblioteksförening, som bildades år 1928. Samtidigt med att vi erhållit 200 kronor i anslag från kommunen, ha vi alltsedan starten upptagit en årsavgift på 1 krona per medlem, vilken summa i statförslagen upptagits till 250 kronor. Då kommunen dessutom fritt

tillhandahållit lokal för biblioteket, har vårt ortsbidrag de första åren uppgått till 650 à 700 kronor, på vilket vi erhållit statsbidrag. De två sista åren har det dock visat sig omöjligt att få in 250 kronor i årsavgifter, varför styrelsen måst sänka detta belopp till 200 kronor. Skulle författareföreningens framställning om en licens på 2 kronor bifallas, kunde vi ej alls tänka på att taga upp någon årsavgift. Vi skulle därigenom göra en förlust på 320 kronor (dels 200 kronor i årsavgift och dels statsbidraget därå, f. n. 60 procent av 200 kronor), varigenom vår ekonomiska ställning skulle bliva sådan, att vi ej alls hade möjlighet att på ett någorlunda tillfredsställande sätt underhålla biblioteket.

Med hänvisning till ovanstående får bibliotekets styrelse på det bestämdaste avstyrka författareföreningens förslag om licenser på boklån.

De kommunala bidragen till biblioteken.

De kommunala folkbibliotekens ekonomi vilar helt på kommunala anslag och därpå grundat statsbidrag. Inalles torde de kommunala anslagen till biblioteksverksamheten uppgå till 2 000 000 à 2 500 000 kronor för år. Jämväl de med kommunala folkbibliotek jämställda föreningsbiblioteken torde i allmänhet erhålla kommunala anslag, ehuru till relativt mindre belopp än de helt kommunala biblioteken.

Studiecirkelbibliotekens ekonomi däremot är icke baserad på kommunala anslag, ehuru ett avsevärt antal sådana bibliotek erhålla dylika. Det riksförbund, som torde åtnjuta kommunala anslag i något större utsträckning än övriga förbund, är ABF. Till detta förbund utgår dock ifrågavarande anslag i regel till förbundets hela verksamhet, alltså även till studiecirkel- och föreläsningens verksamhet samt administrationskostnader. Anslag utgå även i åtskilliga kommuner, där ABF numera icke bedriver biblioteksverksamhet (Stockholm, Malmö m. fl. orter). Trots att anslagen sålunda utgå även till andra ändamål än biblioteken, erhåller ABF kommunala bidrag i endast 428 av de 875 kommuner, i vilka verksamhet förekommer. Härav torde framgå, att endast högst hälften av studiecirkelbiblioteken erhålla anslag av kommunerna. Även om statsmakterna skulle kunna föreskriva införandet av licensavgift som villkor även för de kommunala anslagen i enlighet med författareföreningens förslag, skulle ett beslut härom icke få någon som helst tillämpning på ett mycket stort antal studiecirkelbibliotek.

Förslaget om införande av licensavgift för hemlån innebär på en punkt en utökning av kommunernas ekonomiska stöd åt biblioteksverksamheten. I broschyren föreslås nämligen, att medellösa skola äga utfå licens genom vederbörande kommuners försorg. Samma gäller arbetslösa mot uppvisande av arbetslöshetsintyg.

Förslaget synes innebära, att kommunerna eventuellt skulle erlägga licensavgifter för dessa kategorier av låntagare. Detta skulle innebära en väsentlig utökning av kommunernas bidrag till biblioteksverksamheten. Om antalet medellösa beräknas till endast 10 procent av låntagarantalet och de

arbetslösa till lika många, skulle det betyda, att kommunerna skulle få betala licensavgifterna för i runt tal 160 000 personer, eller inalles 320 000 kronor. Denna ekonomiska börda torde flertalet kommuner icke vara viliga påtaga sig, varför även av denna anledning åtskilliga kommuner komme att avstå från statsbidrag.

För de studiecirkelbibliotek, som förut icke åtnjuta kommunalt anslag, skulle troligen denna detalj komma att ordnas så, att respektive studiecirkel och föreningar finge tillskjuta det erforderliga beloppet.

Svenska sjömansbiblioteket.

Bland de bibliotek, som enligt det föreliggande förslaget skulle åläggas uppbära licensavgifter av sina låntagare, har svenska sjömansbiblioteket icke undantagits. Det kan vara på sin plats att här något dröja vid detta speciella biblioteks uppgift, sedd i samband med en eventuell tvåkronorslicens. Uppgiften är att bereda svenska sjömän tillgång till litteratur för studier i skilda ämnen och för bildande läsning i allmänhet samt för rekreation och förströelse. Biblioteket skall därvid i möjligaste mån samarbeta med andra föreningar och institutioner, som bedriva biblioteksarbete eller annan bildningsverksamhet bland sjömän. Biblioteksverksamheten omfattar dels en huvuddepå i Göteborg, dels, i den mån tillgängliga medel det möjliggöra, filialdepåer i andra hamnstäder, dels från dessa depåer utsända vandringsbibliotek. Bokutlåningen skall enligt av Kungl. Maj:t den 20 juni 1930 fastställda bestämmelser angående sjömansbiblioteket vara kostnadsfri. I nämnda bestämmelser föreskrevs vidare, att statsunderstöd till svenska sjömansbibliotek finge utgå med dubbelt så stort belopp som det tillskott för bibliotekets utveckling och vård, vilket av andra än statsmedel lämnades för det år, för vilket statsunderstöd söktes, dock med högst 10 000 kronor för år. Detta betyder att statsmakterna ansett biblioteksverksamheten på svenska fartyg så värdefull, att densamma erhållit understöd med belopp, dubbelt så stort som det, som högst kan komma övrig biblioteksverksamhet till del.

Ifrågavarande biblioteksverksamhet består uteslutande av utlåning från små vandringsbibliotek, vilka placeras huvudsakligen på de långfarande båtarna.

Av den av centralbiblioteket i Göteborg avgivna redogörelsen för sjömansbibliotekens verksamhet för verksamhetsåret 1933—1934 framgår följande:

511 vandringsbibliotek ha utsänts. I dessa bibliotek ha ingått tillhoppa 17 687 böcker, vilka fördela sig med 5 979 på facklitteraturen och 11 708 på skönlitteraturen.

Sammanlagda bokbeståndet har utgjort 10 123 volymer, varav sålunda en del under året utsänts mer än en gång.

Fördelas de utlämnade banden lika på de 511 vandringsbiblioteken, komma alltså 34 à 35 band på varje bibliotek. Det är sålunda ett ganska begränsat bokbestånd, som står till den enskilde låntagarens förfogande.

Någon statistik över antalet låntagare i sjömansbiblioteken föreligger ej, liksom ej heller beträffande boklånen. Det torde kunna beräknas, enligt vad från svenska sjöfolksförbundet meddelats, att antalet låntagare uppgår till i genomsnitt 12 vid varje vandringsbibliotek. Då 511 sådana bibliotek utlånats under året, skulle antalet låntagare uppgå till 6 132. Med hänsyn till att en del personer kunna beräknas ha lånat böcker från mer än ett vandringsbibliotek, torde antalet låntagare kunna beräknas till omkring 5 000, vilka alltså i licensavgifter enligt förslaget skulle ha att erlægga 10 000 kronor, eller lika stort belopp, som normalt utgår i statsbidrag till hela biblioteket (f. n. är detta bidrag reducerat med 40 procent eller till 6 000 kronor).

Central- och landsbibliotek.

1930 års författning lämnar möjlighet för centralbibliotek att erhålla statsunderstöd. Kommunalt eller därmed likställt folkbibliotek, som prövas därtill lämpligt, kan av Kungl. Maj:t godkännas som centralbibliotek. Därvid skall dock iakttagas, att endast ett centralbibliotek får förekomma inom ett och samma län, dock ej i län där landsbibliotek är upprättat.

Centralbiblioteken ha till uppgift att inom ett bestämt område (för nuvarande bibliotek län) supplerade de lokala bibliotekens arbete genom direkt och kostnadsfri utlåning av böcker, som behövas i studiesyfte, genom utsändande av vandringsbibliotek och genom biblioteksteknisk vägledning.

För utrönande av centralbibliotekens uppfattning om verkningarna av införande av den föreslagna licensavgiften ha de sakkunniga beretts tillfälle deltaga i ett sammanträde inom skolöverstyrelsen med samtliga bibliotekari-er vid dylika bibliotek. I sammanträdet deltog jämväl bibliotekskonsulenterna hos överstyrelsen och chefen för stifts- och landsbiblioteket i Linköping. Under sammanträdet framkommo en del synpunkter på frågan, av vilka här må anföras följande:

Beträffande uttalandet i författareföreningens broschyr att bibliotekarierna allmänt kunde omvittna, att ren förströrelseläsning intog en allt större plats i bibliotekens verksamhet, påvisades statistiska uppgifter rörande bokbeståndets och bokinköps fördelning på olika slag av litteratur i centralbiblioteken. Denna statistik visade, att av antalet år 1933 vid nämnda bibliotek inköpta bokband mindre än en tredjedel utgjordes av skönlitteratur på svenska språket samt att inköpskostnaden för skönlitteraturen vore betydligt mindre än en tredjedel av hela inköpssumman. Från statistiken rörande boklån vid bibliotek i städer med minst 10 000 invånare kunde även inhämtas, att under åren 1930—1933 utlåningen av facklitteratur stigit med icke mindre än 108 procent, medan lånen av skönlitteratur endast stigit med 43 procent. Ehuru man ej kunde helt jämställa facklitteratur med studielitteratur och läsning av skönlitteratur med nöjes- eller

förströrelseläsning, kunde man dock i stort sett säga, att intresset för förströrelseläsning icke ökats i på långt när samma omfattning som intresset för annan läsning.

Vidare framhölls i detta sammanhang, att bibliotekarierna icke funne skäl att i princip lägga annan synpunkt på folkbibliotekens uppgifter än på de vetenskapliga bibliotekens. Det vore i båda fallen huvudsakligen fråga om bildningsuppgifter.

Vid sammanträdet framkom vidare, att man å bibliotekshåll hyste starka farhågor för att licensavgiften skulle verka ödeläggande på vandringsbibliotekens verksamhet. Det uttalades också, att man beträffande sjömansbiblioteken borde vara angelägen att ej hämma den glädjande men ännu helt blygsamma verksamhet, som tack vare de högre statsunderstöden till dessa bibliotek kunnat igångsättas, samt att å de senaste länsmötena med representanter för småbiblioteken allmänt kunnat iakttagas en bestämd inställning mot författareföreningens förslag.

Förhållanden i vissa städer, som försvåra införandet av licensavgift.

Särskilda svårigheter anmäla sig vid införandet av licensavgift för hemlån från folk- och studiecirkelbibliotek i städer, i vilka även från licensskyldighet befriade bibliotek finnas. Likaså uppstå svårigheter beträffande bibliotek, för vilka i donationsbestämmelser föreskrivits, att boklånen skola vara avgiftsfria. Här lämnas exempel på några städer med i dessa eller liknande hänseenden säregna biblioteksförhållanden.

Stockholm. Utom i en rad vetenskapliga och andra specialbibliotek erhållas i huvudstaden avgiftsfria boklån, gällande facklitteratur, från Kungl. biblioteket. Dessutom finnas alltjämt några församlingsbibliotek, vilka numera icke åtnjuta statsanslag. Stockholms stadsbibliotek, i vilket flertalet församlingsbibliotek samt Stockholms arbetarbibliotek uppgått, fungerar även som centralbibliotek för ABF i Stockholm, som till stadsbiblioteket överlämnat sitt bibliotek på villkor, att dess medlemmar skulle från biblioteket kostnadsfritt erhålla lån av böcker för sitt studiarbete, s. k. kollektiva långlån. Ett upphävande av denna överenskommelse i och med licensavgiftens införande skulle sannolikt få till följd, att om så skulle befinnas förmånligare ABF toge under övervägande att ånyo starta egen biblioteks rörelse i huvudstaden.

Göteborg. Det äldsta folkbiblioteket i Göteborg är det s. k. Dicksonska folkbiblioteket. I James Dicksons den 14 maj 1867 dagtecknade testamente erhöll »Göteborgs Stads Folkbibliotek» 100 000 riksdaler riksmünt till en biblioteksbyggnad samt till bildande av en fond, vars ränteavkastning utslutande skulle användas till byggnadens underhåll och bibliotekets utveckling. Testator förordnade bl. a. följande: »Biblioteket skall vara tillgängligt för hvarje ordentlig person, utan afseende å stånd och förmögenhetsvillkor, som önskar deraf sig begagna, samt att, då dess inrättande

egentligen afsett arbetsklassens och de mindre bemedlades nytta och nöje, ingen avgift, vare sig för läsning på stället eller för böckers utlåning, får under någon förevändning affordras, utan skall bibliotekets begagnande vara afgiftsfritt.»

På grund härav upprättades ett bibliotek, vilket i enlighet med donationsbestämmelserna ställdes under förvaltning och inseende av »Styrelsen för Robert Dicksons Stiftelse». Sedermera har Göteborgs stad upprättat folkbibliotek i olika stadsdelar, vilka tillsammans med Dicksonska folkbiblioteket fungera som ett bibliotekssystem med gemensam styrelse. De av staden upprättade folkbiblioteken administreras dock helt med kommunala anslag och därpå grundat statsbidrag.

Som av det ovannämnda framgår kan licensavgift icke införas vid Dicksonska biblioteket i Göteborg. Däremot skulle sådan avgift kunna införas vid övriga fem folkbibliotek, liksom också vid studiecirkelbiblioteken. I Göteborg skulle alltså de två största biblioteken, det vetenskapliga Göteborgs stadsbibliotek och Dicksonska folkbiblioteket alltjämt bli avgiftsfria (det förstnämnda utlånar dock endast facklitteratur), under det att avgift skulle införas vid folk- och studiecirkelbiblioteken. En dylik anordning kan icke komma att fungera tillfredsställande. Resultatet härav torde bli, att Göteborgs stad avstode från statsunderstöd, ett understöd varav staden för övrigt först i och med den nya biblioteksförfattningens ikraftträdande år 1930 kommit i åtnjutande.

Lund. Lånen från universitetsbiblioteket komme alltjämt att vara avgiftsfria (detta bleve även fallet i Uppsala) liksom ock lånen från Akademiska föreningens bibliotek. Från universitetsbiblioteken kan även allmänheten få hemlåna facklitteratur. Ett införande av licensavgift vid stadsbiblioteket, som för närvarande anlitas i stor utsträckning även av de studerande, skulle medföra en överflyttning av en del av boklånen till de licensfria biblioteken.

Hälsingborg. Utom Hälsingborgs stadsbibliotek underhåller staden till viss del även Hälsingborgs arbetarkommuns bibliotek. Sistnämnda bibliotek åtnjuter emellertid icke statsunderstöd och skulle sålunda bli befriat från skyldigheten att upptaga licensavgift. Även här skulle en del av låntagarna sannolikt flytta över till det avgiftsfria biblioteket.

Förutom de nu som exempel nämnda städerna finnas åtskilliga orter med biblioteksförhållanden, liknande de anförda. Särskilt må då nämnas sådana städer, där stiftsbibliotek finnas, såsom Karlstad, Linköping, Skara, Strängnäs och Växjö. Beträffande stiftsbiblioteket i Linköping erinras, att detta även är landsbibliotek för Östergötlands län och stadsbibliotek för Linköping.

Uppdelning av biblioteken i licensavseende.

De olikheter i karaktär och storlekshänseende samt i ekonomiska och äganderättsförhållanden, som i det föregående framhållits, för in diskussionen på frågan om en uppdelning av de licensbelagda biblioteken i olika avseenden.

Närmast ligger ju då att dela upp de två huvudtyperna av bibliotek, de kommunala och med dem likställda folkbiblioteken, å ena sidan, och studiecirkelbiblioteken, å den andra. De till den första gruppen hörande biblioteken ägas ju i allmänhet av kommunerna (med undantag bl. a. för Dicksonska folkbiblioteket i Göteborg och de med de kommunala biblioteken jämställda föreningsbiblioteken), medan däremot studiecirkelbiblioteken ägas av vederbörande studiecirklar eller föreningar. En uppdelning i syfte att befria studiecirkelbiblioteken från licenstvång kan emellertid icke genomföras utan att allvarligt rubba grunderna för det nuvarande biblioteksväsendet. De båda bibliotekstyperna erhålla nämligen statsbidrag på likartade grunder, med någon förmånsställning dock för de kommunala folkbiblioteken. En anordning med licenstvång endast för dessa sistnämnda bibliotek skulle få till följd en kraftig utveckling av studiecirkelbibliotekens verksamhet. Förhållandena skulle bli tämligen egenartade i kommuner, där båda typerna av bibliotek vore lika starkt representerade, och än mer i kommuner, där studiecirkelbiblioteken dominerade.

En uppdelning av biblioteken i storlekshänseende så att de mindre biblioteken befriades från licensavgift under det att avgiftsplikt ålades de större biblioteken torde också stöta på stora praktiska svårigheter. Likaså en uppdelning av biblioteken i grupper med olika stora licensavgifter för låntagarna.

Då andra skäl än de här nämnda varit avgörande för de sakkunnigas ståndpunkt i fråga om den föreslagna licensavgiften, har anledning saknats att närmare diskutera frågor, som höra samman med ett licenssystem, byggt på andra grunder än de i förslaget framlagda.

IV. Sammanfattning och resultat av utredningen.

För närvarande stå mot varandra två motsatta uppfattningar i denna fråga, författarnas (bokhandlarnas), vilka se verkningarna av bibliotekens utlåning ur s. a. s. *dagens* synpunkt, förmenande, att om boken ej utlånades gratis den i stället skulle köpas, och biblioteksmännens, vilka lägga huvudvikten vid bibliotekens folkbildande betydelse och därför förmena, att genom bibliotekens verksamhet ett allmännare behov av goda böcker skapades, vilket i längden komme att verka i stimulerande riktning på bokmarknaden.

Visserligen kan det icke bindande bevisas, att gratisutlåningen skadar författarens marknad på bokhandelns område, men motsatsen kan icke heller bindande bevisas. De sakkunniga ha under utredningens gång sökt från bokförläggarhåll få material för frågans bedömande men icke lyckats därtinnan. De få uttalanden, som gjorts, ha saknat positivt värde. Icke osannolikt råder här ett *både — och*, beroende av olika platser och förhållanden inom landet.

Då det däremot syns sakkunniga styrkt, *att* förslaget om en tvåkronorslicens, ifall det genomfördes, skulle kunna verka hämmande på folkbildningens fria förlopp, särskilt på dess startområden; *att* det med nuvarande organisation av biblioteken synes omöjligt att uppdelade dessa i kategorier på ett för en dylik beskattning tillfredsställande sätt; *samt slutligen att* det icke kan vara ett författareintresse att fullfölja en aktion, som kunde bli folkbildningsarbetet i landet till skada, *anse sig sakkunniga böra avstyrka författareföreningens hemställan om införande av den ifrågasatta licensavgiften.*

Sakkunniga hava emellertid icke velat skilja sig från sitt uppdrag utan att framlägga vissa slutsatser och förslag av mera positiv art, vilka framkommit under arbetets gång. Utredningen har nämligen icke jävat riktigheten av vad i broschyren framhållits rörande författarnas i stort sett dåliga ekonomiska ställning. Nödvändigheten att undersöka möjligheter till denna ställnings förbättring framstår därför alltjämt som ett oförnekligt kulturintresse.

En kort redogörelse för sakkunnigas förslag lämnas i nästföljande kapitel.

V. Sakkunnigas förslag till åtgärder för förbättring av författarnas ställning.

1. Karenstid för bibliotekens bokinköp.

Till spørsmålet, huruvida bibliotekens verksamhet skadar författarnas ekonomiska intressen, hör i hög grad frågan om *tidpunkten* för bibliotekens inköp av nya böcker, speciellt den litteratur, som har en relativt kort aktualitet ur försäljningssynpunkt.

I diskussionen om författarnas ställning till biblioteken har ofta framkastats möjligheten av ett mer eller mindre frivilligt dröjsmål från bibliotekens sida i fråga om inköp av nyutkommen litteratur eller utlåning av anskaffad sådan litteratur, en karantäns- eller karenstid. I viss mån förekommer redan rätt allmänt, att inköpen av dylik litteratur regelbundet uppskjutas. Stockholms stadsbibliotek har t. ex. ålagt sig en karenstid för skönlitteraturen av ett halvt år. Man kan också ganska säkert fastslå, att

beträffande den rena skönlitteraturen ur bibliotekens synpunkt ingen vä-
gande anmärkning kan göras mot en ännu längre karenstid, exempelvis ett
eller två kalenderår efter bokens tryckår.

De kataloger över böcker för folk- och skolbibliotek, som på uppdrag
av skolöverstyrelsen utgivas av styrelsens bibliotekskonsulenter, kunna av
naturliga skäl ej utgivas förrän en tid efter det böckerna utkommit. Det
senast utgivna katalogtillägget (Grundkatalog 2, Tillägg 10), som upp-
tager under år 1933 utkomna böcker, utsändes sålunda till biblioteken först
i februari 1935. Beträffande nämnda kataloger må emellertid framhållas,
att biblioteken äro tämligen oförhindrade att förse sig med den aktuella
litteraturen utan att invänta katalogtilläggen. I den mån så sker, ökas
risken för att katalogerna icke komma att i tillräcklig grad tjäna sitt egent-
liga syfte att reglera bokvalet vid biblioteken. Införandet av en obligato-
risk karenstid skulle därför troligen bidra att göra den statliga kontrol-
len av bokvalet mera effektiv.

De sakkunniga hava emellertid funnit, att å såväl författar- som biblio-
tekshåll meningarna äro delade beträffande nyttan av ett generellt åläg-
gande för biblioteken att iakttaga karenstid. Då även bland dem, som för-
orda en bestämmelse i sådan riktning, intressena gå isär, äro olika förslag
tänkbara beträffande karenstidens längd och de grupper av litteratur, be-
stämmelsen skulle avse. De sakkunnigas uppdrag innefattar ej befogenhet
att gå in på en närmare utredning av denna fråga. Dock synes det vara
av vikt för den fortsatta diskussionen rörande författarnas ställning till
biblioteken, att visst av bibliotekskonsulenterna förebragt statistiskt mate-
rial, som ställts till de sakkunnigas förfogande, i detta sammanhang fram-
lägges (se tab. 8 och 9).

De i tab. 8 angivna talen rörande antalet under senaste redovisningsår
inköpta band böcker för vuxna hava i tab. 9 omarbetats till relativa tal.
Av tab. 9 finner man, att de till städernas folkbibliotek inköpta böckerna
bestå av 57.⁶³ procent facklitteratur, 18.⁸⁷ procent svensk skönlitteratur i
original, 18.⁹² procent skönlitteratur i översättning till svenska språket, och
4.⁵⁵ procent skönlitteratur på främmande språk samt att av svensk skön-
litteratur i original blott omkring en fjärdedel (4.⁸⁶: 18.⁸⁷) utgöres av under
år 1934 tryckta böcker etc.

Följande undersökning rörande Askims folkbibliotek är av stort intresse,
då undersökningen gäller ett av de mindre folkbiblioteken och omfattar en
så lång tidsperiod som 16 år (se tab. 10).

Av tabellen framgår, att av 1 213 inköpta band skönlitteratur endast
32, eller 2.6 procent, inköpts under utgivningsåret, därav 20 band äldre lit-
teratur i nya upplagor.

Här anförda exempel visa, att bibliotekens inköp av skönlitteratur redan
nu icke äga rum förrän en ofta avsevärd tid förflutit efter utgivandet.

Tab. 8. Bibliotekens bokinköp senaste arbetsår (städerna 1934, landsbygden 1933).

	B ö c k e r f ö r v u x n a										Summa summarum	
	Fack- litte- ratur	Skönlitteratur på svenska språket							Summa	Skönlitteratur på främmande språk		Böcker för barn och ungdom
		Sv. skönlitt. i orig. Böcker tryckta år			Övers. fr. främm. spr. Böcker tryckta år							
		1934 ¹	1933	1932 o. tid. år	1934	1933	1932 o. tid. år					
Städer: folkbibliotek (78 städer):												
Stockholm	10 764	556	237	2 385	632	160	2 285	6 255	1 161	7 853	26 033	
Övriga städer med över 50 000 invånare	8 099	869	403	1 385	909	377	1 562	5 505	550	5 832	19 986	
20—50 000 »	12 316	950	506	2 038	1 060	547	2 039	7 140	1 085	3 370	23 911	
10—20 000 »	5 662	462	511	816	611	512	695	3 607	274	1 463	11 006	
5—10 000 »	3 998	528	545	697	600	443	674	3 487	239	1 821	9 545	
Under 5 000 »	1 069	171	185	485	161	102	396	1 500	6	189	2 764	
Summa	41 908	3 536	2 387	7 806	3 973	2 141	7 651	27 494	3 315	20 528	93 245	
Landsbygd: folkbiblio- tek (egna inköp + större delen av stats- anslaget):												
Stockholms län	1 192	104	244	511	187	162	602	1 810	2	889	3 893	
Malmöhus län (A—L)	1 748	105	249	681	102	114	560	1 811	22	744	4 325	
Skaraborgs län	811	10	68	435	10	25	204	752	—	394	1 957	
Jämtlands län	255	6	15	144	7	5	111	288	—	67	610	
Summa	4 006	225	576	1 771	306	306	1 477	4 661	24	2 094	10 785	
Landsbygd: studiecir- kelbibliotek (blott egna inköp):												
Stockholms län	773	124	56	389	53	51	288	961	2	186	1 922	
Malmöhus län (A—L)	862	20	53	150	15	11	150	399	21	69	1 351	
Skaraborgs län	834	49	71	299	17	27	199	662	4	164	1 664	
Jämtlands län	662	20	97	210	26	22	255	630	—	306	1 598	
Summa	3 131	213	277	1 048	111	111	892	2 652	27	725	6 535	

¹ Beträffande landsbygdens bibliotek har räknats med resp. 1933, 1932, 1931 och tidigare.

Tab. 9. Böcker för vuxna. Relativa tal.

	Fack- litte- ratur	Skönlitteratur på svenska språket						Summa	Skönlit- teratur på främ- mande språk
		Sv. skönlitt. i orig. Böcker tryckta år			Övers. fr. främm. spr. Böcker tryckta år				
		1934 ¹	1933	1932 o. tid. år	1934	1933	1932 o. tid. år		
Städer: folkbibliotek (78 städer):									
Stockholm	59'20	3'05	1'80	13'11	3'47	0'88	12'56	34'40	6'38
Övriga städer med över 50 000 invånare .	57'22	6'13	2'84	9'78	6'42	2'66	11.03	38'89	3'88
20—50 000 » .	59'95	4'62	2'46	9'92	5'16	2'66	9'92	34'75	5'28
10—20 000 » .	59'33	4'84	5'35	8'55	6'40	5'35	7'28	37'79	2'87
5—10 000 » .	51'76	6'83	7.05	9'02	7'76	5'73	8'66	45'14	3'09
Under 5 000 » .	41'51	6'64	7.18	18'83	6'25	3'96	15'37	58'25	0'23
Summa	57'63	4'86	3'28	10 73	5'46	2'94	10'52	37'80	4'55
		18'87			18'92				
Landsbygd: folkbibliotek (egna inköp + större de- len av statsanslaget):									
Stockholms län	39'68	3'46	8'12	17'01	6.22	5'39	20'03	60'25	0'66
Malmöhus län (A—L) . .	48'81	2'93	6'95	19'01	2'84	3'18	15'63	50'57	0'61
Skaraborgs län	51'88	0'63	4'35	27'83	0'63	1'59	13'05	48'11	—
Jämtlands län	46'96	1'10	2'76	26'51	1.28	0'92	20'44	53'03	—
Summa	46'09	2'58	6'62	20'37	3'52	3'52	16'99	53'63	0'27
		29'57			24'03				
Landsbygd: studiecirkel- bibliotek (blott egna in- köp):									
Stockholms län	44'52	7'14	3'22	22'40	3'05	2'93	16'58	55'35	0'12
Malmöhus län (A—L) . .	67'23	1'56	4'13	11'70	1'17	0'85	11'70	31'12	1'63
Skaraborgs län	55'60	3'26	4'73	19'93	1'13	1'80	13'26	44'13	0'26
Jämtlands län	51'23	1'54	7'50	16'25	2'01	1'70	19'73	48'75	—
Summa	53'88	3'66	4'76	18'03	1'90	1'90	15'35	45'64	0'46
		26'45			19'15				

¹ Beträffande landsbygdens bibliotek har räknats med resp. 1933, 1932, 1931 och tidigare.

2. Biblioteksrabatten till författarna.

Sedan flera år ha biblioteken åtnjutit rabatt å sina bokinköp. Denna rabatt utgör för närvarande 20 procent.

Redan i 1912 års kungörelse angående statens understödande av folkbiblioteksväsendet intogos, för att bereda biblioteken möjlighet till rabatt å bokinköp, bestämmelser angående understöd åt s. k. bokförmedlingsanstalter. Dessa anstalter ålades därvid att förmedla inköp av böcker till bibliotek och studiecirkel med av skolöverstyrelsen fastställd rabatt å bokhandelspriset. Enligt 1929 års riksdagsbeslut om ändrade grunder för understödande av folkbiblioteksväsendet skulle bestämmelserna om understöd till bokförmedlingsanstalter kvarstå. I propositionen till 1929 års riksdag motiverades detta på följande sätt:

»Visserligen har överstyrelsen sedan flera år ej utdelat dylikt understöd, då i stället med Kungl. Maj:ts medgivande en rabattöverenskommelse gjorts med bokhandlarna, varigenom garanterats lika fördelaktiga villkor, som man kan vinna genom böckernas förmedling genom dylika bokförmedlingsanstalter. Skulle denna överenskommelse uppsägas är det emellertid av vikt, att möjlighet finnes att ånyo utdela statsunderstöd till bokförmedlingsanstalter.»

Gällande författning upptager ifrågavarande bestämmelser i §§ 42—44.

Den i propositionen åberopade överenskommelsen mellan skolöverstyrelsen och bokhandlarna gäller alltjämt, dock med den ändringen, att rabattförmånen för studiecirkelarna av bokhandlarna borttagits från och med den 1 januari 1934. För denna rabatt har dock sedermera genom åtgärder från ABF:s sida utverkats viss kompensation i form av provision åt rekvirenterna.

I diskussionen om införande av licensavgift för hemlån från biblioteken har bland andra förslag även framförts tanken, att biblioteken i stället skulle avstå från den dem tillkommande rabatten och motsvarande belopp tillfalla författarna. Detta skulle i verkligheten innebära, att bibliotekens bokinköp minskades med samma belopp.

Trots denna minskning i bibliotekens bokinköp anse de sakkunniga, att förslaget under vissa här nedan angivna förutsättningar bör kunna realiseras. Genom detsamma skulle respektive författare omedelbart erhålla ett ekonomiskt vederlag för bokens utlånande till allmänheten. En första förutsättning härför synes emellertid böra vara, att anordningen tillämpas endast på *svensk litteratur av levande författare*.

För förslagets realiserande kan den anordningen tänkas, att rabattbeloppet helt enkelt gottskrives respektive författares konto hos förlaget. På biblioteksböcker erhåller bokhandeln i regel högre rabatt än den vanliga. Det är sålunda icke förenat med några större tekniska svårigheter för för-

läggarna att i enlighet med bokhandlarnas redovisningar tillgodoräkna författarna det dem tillkommande beloppet. Redan nu förekommer en dylik avräkning, då författarens honorar beräknas efter en viss procent av bokhandelspriset å försålda exemplar av hans bok. Då detta honorar nu utgår med i genomsnitt 15 procent skulle alltså härtill komma 20 procent för de av bibliotek inköpta exemplaren, *eller inalles 35 procent av bokens bruttopris*. För en bok, som kostar 5 kronor, skulle alltså författaren för varje biblioteksexemplar erhålla 1 krona 75 öre mot 75 öre nu; för en bok, som kostar 10 kronor, 3 kronor 50 öre mot 1 krona 50 öre nu o. s. v.

Med den föreslagna anordningen vinnes bl. a., att förhållandet mellan biblioteket och författaren omedelbart regleras. Någon »central» för uträkningen erfordras ej, och författaren får den honom tillkommande biblioteksersättningen utan tidspilan.

Förverkligandet av detta förslag kräver ingen ändring i nu gällande bestämmelser för statens understöd åt biblioteksväsendet. Frågan torde kunna ordnas genom avtal mellan skolöverstyrelsen, svenska bokförläggareföreningen, svenska bokhandlareföreningen och Sveriges författareförening, vilken sistnämnda vid uppgörande av detta avtal bör kunna representera även icke skönlitterära författare. Avtal rörande nu tillämpad biblioteksrabatt finnes mellan skolöverstyrelsen, å ena sidan, samt bokförläggareföreningen och bokhandlareföreningen, å den andra.

Ett eventuellt återupptagande av bokförmedlingsverksamhet med statsunderstöd rubbar icke en sålunda träffad överenskommelse.

De sakkunniga vilja som sin mening framhålla, att utländska författares arbeten, i original eller i översättning, samt den s. k. fria litteraturen och i realisation försålda böcker icke böra komma i fråga i detta avseende. Det samma gäller samlingsverk och antologier. Likaså böra undantagas sådana av studiecirkelarna och lokala bokförmedlare verkställda bokinköp, vilka icke avse biblioteken.

Då rabattens överförande till författarna icke gäller all litteratur utan endast viss svensk litteratur, såld till gällande bokhandelspris, kommer minskningen i bibliotekens möjligheter till bokinköp att stanna vid omkring 10 procent.

Den föreslagna anordningen torde dock ej böra träda i kraft, förrän statsunderstöden åter utgå med fulla belopp, d. v. s. sedan de nu tillfälligt gällande bestämmelserna om reducerade anslag upphävts.

Men även med normalt utgående anslag kommer bibliotekens avstående från rabattförmånen för många bibliotek att betyda ett icke oväsentligt minus, då det gäller bokbeståndets kvalitativa och kvantitativa uppehållande och utveckling. För de större stadsbiblioteken bli beloppen ganska betydande. Om den ifrågavarande litteraturen uppgår till en tredjedel av inköpen, betyder detta för ett bibliotek som Stockholms stadsbibliotek med

ett bokinköpsanslag av f. n. 200 000 kronor per år, därav cirka 50 000 kronor till inbindningskostnader, en minskning i inköpsmöjligheterna med omkring 10 000 kronor.

Denna absoluta minskning i bibliotekens bokförvärvsmöjligheter ha de sakkunniga tänkt sig kompensera på så sätt, att biblioteken anvisades möjligheten att för hemlån av den *nyare* skönlitteraturen eller därmed jämförlig begärlig litteratur upptaga en avgift av låntagarna.

Det är otvivelaktigt en förmån av stort värde att från ett offentligt bibliotek, även med iakttagande av en viss karenstid, relativt snart efter utgivandet få låna nyutkommen litteratur. Oavsett om den fria utlåningen av nyutkommen litteratur skadar författarna eller ej — frågan härom måste som förut framhållits lämnas öppen — bör denna förmån kunna beläggas med en låg avgift. Det må i detta sammanhang erinras, att studiecirkel- och föreningsbibliotekens hemlån för de mest intresserade endast skenbart äro avgiftsfria (se ovan kap. III).

De låntagare, som önska låna ifrågavarande litteratur och sålunda icke vilja vänta därmed, till dess densamma efter något år överflyttats till den allmänna, avgiftsfria avdelningen, böra kunna sammanföras i en särskild låntagargrupp, *bibliotekets läsecirkel*. Genom denna anordning skulle statsbidrag kunna utgå till kommunala och därmed likställda bibliotek på dessa läsecirklars utgifter enligt bestämmelserna i §§ 17—20 i 1930 års kungörelse. Studiecirkelbibliotek kunna utan vidare erhålla statsbidrag å de av studiecirkelarna lämnade tillskotten. Den av statsmakterna intagna principiella ståndpunkten att boklån böra vara avgiftsfria torde ej heller i realiteten trädas för nära genom en dylik anordning.

Redan nu uppbäres av en del större bibliotek en avgift vid reservation av böcker för låntagares räkning. Denna avgift täcker dock ej mer än bibliotekens portoutgift för det brevkort, varmed låntagaren underrättas, att boken viss tid är reserverad för hans räkning. Med denna anordning har under viss tid en del nyutkommen eller eljest starkt efterfrågad litteratur redan undandragits den allmänna utlåningen, men det måste anses rättvist, att låntagarna erhålla böckerna i tur, som de anmält sig för desamma.

Den nu förordade avgiften för hemlån av äsyftad litteratur bör icke föreskrivas som obligatorisk för biblioteken. Det må ankomma på respektive biblioteksstyrelser att besluta om avgiftens införande. *Däremot bör ett av skolöverstyrelsen träffat avtal om rabattens överförande till författarna komma att avse samtliga bibliotek, som åtnjuta statsunderstöd.*

De föreslagna anordningarna skulle alltså i vissa fall innebära någon höjning av statsunderstöden till biblioteken. Någon väsentlig ökning kan det dock ej bli fråga om. Ordandet av fristående läsecirklar skulle sannolikt komma att äga rum endast vid en del stadsbibliotek eller större folkbibliotek. Åtskilliga av dessa åtnjuta emellertid redan nu det högsta statsunder-

stöd, varav ett bibliotek kan komma i åtnjutande. För dessa bibliotek skulle alltså läsecirklarnas avgifter betyda en inkomstökning, i någon mån svarande mot den förlorade rabatten, men icke innebära någon höjning av statsunderstödet.

Då de sakkunniga förorda, att biblioteken må anvisas möjligheten att upptaga ifrågavarande avgift, ha de sakkunniga tänkt sig frågans praktiska ordnande sålunda, att biblioteken tillhandahålla kort (medlemskort i bibliotekets läsecirkel), berättigande innehavaren till ett visst antal hemlån, 10 eller 20 lån, till ett pris av 1, respektive 2 kronor. Avgiften per lån skulle alltså bli 10 öre.

De sakkunniga föreslå, att det uppdrages åt skolöverstyrelsen att träffa avtal med vederbörande om ändrade grunder för biblioteksrabatten samt att vidare utreda de med avgiftens införande sammanhängande spörsmålen ävensom lämna biblioteken behövlige anvisningar för dessa frågors praktiska ordnande.

Sakkunniga förutsätta, att den sålunda föreslagna anordningen icke från bibliotekens sida må tagas till intäkt för krav på sådana ändrade grunder för statsbidragets utgående, som skulle föranleda behov av en *allmän* ökning av anslagen från statens sida.

3. Bibliotekens medverkan för ökad bokspridning.

Ehuru redan därigenom att biblioteken göra vårt främsta bildningsmedel, böckerna, tillgängligt för en större allmänhet otvivelaktigt skapas bokvänner och därmed i många fall säkerligen också bökköpare, torde det dock kunna göras åtskilligt mer från biblioteksrelsens sida för spridande av god litteratur. Sporadiska sådana åtgärder, såsom exempelvis »Ungdomens bokvecka» för ett par år sedan, de då och då anordnade »bokmässorna» o. d., förekomma redan nu i samarbete mellan bibliotek och bokhandel.

En utvidgning av denna verksamhet även i det avseendet att densamma får en mera permanent karaktär vilja de sakkunniga livligt förorda. Åt skolöverstyrelsen bör därför lämnas uppdrag att till biblioteken rikta en uppmaning i sagda syfte samt att eventuellt inbjuda representanter för bibliotek och andra folkbildningsgrenar samt författare, bokförläggare och bokhandlare till en överläggning rörande nya och utökade former för detta samarbete.

4. Upprättande av en kulturfond.

Frågan om bildande till förmån för författarna av en kulturfond diskuteras icke sällan inom intresserade kretsar. Sakkunniga påminna om herr Sigfrid Hanssons riksdagsmotion av år 1924 i syfte att på grundval av in-

komsterna från den s. k. fria (efter laglig skyddstid fria) litteraturen skapa en sjuk- och pensioneringsfond för svenska författare. Motionen föll i båda kamrarna, men de sakkunniga vilja ifrågasätta, huruvida denna tankegång icke skulle kunna tagas upp på nytt.

Under nuvarande förhållanden kan sägas, att den fria litteratur, som alltjämt nytryckes och läses, ekonomiskt uteslutande kommer herrar förläggare tillgodo. Sakkunniga mena att denna litteratur bör förbli fri i den meningen, att det alltjämt skulle stå envar fritt att nytrycka och utgiva densamma, dock så att viss del av bokhandelspriset — motsvarande ett blygsamt honorar — skulle gå till en av staten kontrollerad fond för befrämjande på närmare bestämt sätt av kultur i bokens form, dikterisk, vetenskaplig, teknisk. Samtidigt borde instiftas en kontrollnämnd, som tillsåge, att icke dessa »fria» verk stympades eller olämpligt beskures, såsom tyvärr stundom skett. Återgivandet i icke förvanskad form av äldre litteratur är enligt de sakkunnigas mening ett bestämt kulturintresse. Till förstärkande av fonden borde kunna utgå bidrag av lotteri- eller eventuellt tippningsmedel.

5. Ökning av statsanslag, eventuellt ändrade fördelningsgrunder.

Slutligen erinras om, att statens understöd till svenska författare liksom vid tiden för herr Sigfrid Hanssons ovan berörda motion utgår med 20 000 kronor om året förutom de 6 000 kronor av statsmedel, som svenska akademien disponerar över.

Sakkunniga ha genom utrikesdepartementet erhållit vissa uppgifter angående likartade statsunderstöd åt författare i Norge, Danmark och Finland. Vidare ha de norska och danska författareföreningarnas styrelser på begäran meddelat kompletterande upplysningar i ämnet.

A. Norge.

1) Fasta personliga understöd (»diktergasje»), utgående på livstid; 10 stycken å vardera 1 600 kronor utgå under budgetåret 1935—1936.

2) Arbetsstipendier å tillhoppa 7 500 kronor, vilka utdelas av Kirke- och Undervisningsdepartementet efter förslag av den norska författareföreningen.

3) Under årens lopp har författareföreningen av statens lotterimedel fått mottaga sammanlagt omkring 250 000 kronor. För året 1934—1935 erhöll föreningen 25 000 kronor och enligt uppgift hoppas man på samma eller till och med ett något högre belopp för år 1935—1936.

Sålunda: 1) kronor 16 000

2) » 7 500

3) » 25 000

Summa kronor 48 500

B. Danmark.

Statens understöd åt skönlitterära och vetenskapliga författare utgick året 1934—1935 sålunda:

1) Två livstids hedersgåvor, sammanlagt	kronor	9 990
2) Fasta årliga understöd till skönlitterära författare ..	»	62 100
3) Till andra författare »m. fl.»	»	23 670

Summa kronor 95 760

C. Finland.

1) Under rubriken »belöningar ävensom studie- och reseunderstöd åt konstnärer och författare samt för stödjande av det konstnärliga arbetet i allmänhet upptages i innevarande års budget anslag om 600 000 mark, att utgå av lotterimedel. Därav äro 60 000 mark avsedda som »tillfälliga understöd till svensk- eller finskspråkig författare». Under närmast föregående år utdelades av motsvarande anslag 50 000 mark. Man konstaterar alltså här en ökning.

2) Staten sörjer dessutom för landets framstående författare genom att tilldela dem pensioner på livstid eller bestämt antal år. Pensionernas summa uppgick innevarande år (enligt en i april 1935 uppgjord förteckning) till 281 150 mark.

Sålunda: 1) mark 60 000

2) » 281 000

Summa mark 341 000

Tages hänsyn till Sveriges större folkmängd te sig sålunda de i Sverige utgående statsanslagen i jämförelse med anslagen i de övriga nordiska länderna synnerligen blygsamma.

Det är visserligen sant, att Sveriges författareförening vid tidigare tillfällen och ännu så sent som år 1934 erhållit tillstånd att anordna varulotterier, varigenom föreningens pensions- och sjukkasse satts i stånd att årligen utdela mindre belopp i form av pensioner (å 500 kr.) och sjukunderstöd. Enligt styrelseberättelsen för 1934 års verksamhet uppgingo pensionerna till 3 500 kronor och sjukunderstöden till 5 455 kronor eller tillhoppa 8 955 kronor.

Härtill kan emellertid fogas den upplysningen, att exempelvis Den norske forfatterforening (enligt Nordisk Forfatter Tidende, februari 1934) förfogar över — fränsett olika legat — mer än 13 000 kronor årligen till stipendier.

Sakkunniga förorda en väsentlig höjning av statsanslaget till svenska författare.

Ifrågasättas kan också — ifall dylik väsentlig höjning kommer till stånd

— om ej statsanslaget, förutom såsom hittills i form av belöningar av tillfällig art eller på begränsad tid samt fasta pensioner, bestämda att utgå på livstid, även, i likhet med vad som sker i Danmark, borde utgå i form av uppdrags- och resestipendier till skönlitterära, vetenskapliga, tekniska eller pedagogiska författare av särskild förtjänst. Dessa stipendier, vilka borde få form av understöd för fullföljande av viss konkret arbetsuppgift av kulturellt intresse, synes kunna efter ansökning utdelas av Kungl. Maj:t på förslag av den hittillsvarande nämnden, som i sådant fall torde böra utökas att innefatta ännu en ledamot, särskilt ägnad att tillvarataga de vetenskapliga, tekniska och pedagogiska m. m. författarnas intressen, exempelvis en representant för folkbildningsarbetet.

VI. Några synpunkter på en utvidgad författarrättslagstiftning.

Författareföreningen har i broschyren upprepade gånger angivit, att föreningens framställning icke tänkts som en aktion enbart till skönlitteraturens fromma, hur viktig den sidan av frågan än kan vara. Sålunda skrives där (sid. 4, nederst): »skaparna av bibliotekens bokskatter d. v. s. författarna, här tagna en för alla och alla för en», samt på ett annat ställe (sid. 6 nedtill): »Kan en svensk medborgare av idag (1934) göra rätt för sig och familj genom blott och bart författararbete, *litterärt eller fackligt?*» Samma tankegång har följts, när föreningen stöder sig på existerande författarrättslagstiftning, vilken icke gör skillnad mellan auktorer av olika kategorier.

Ovan i betänkandets kap. II ha de sakkunniga också antytt sin mening, att lösningen av författarvärldens nuvarande problem lämpligen bör sökas på den speciella lagstiftningens område, även om andra åtgärder för närvarande kunna anses önskvärda.

Författarrättslagstiftningen är relativt ny. I sin framställning påminner författareföreningen därom, bl. a. med följande yttrande:

Den franska *Société des Gens de Lettres* stiftades år 1838, som det säges närmast för att få slut på rådande praxis att i tidningar och tidskrifter avtrycka samtidens populära författares verk så snart dessa framträtt i bokform — gratis, naturligtvis, och utan upphovsmannens hörande. Därmed började författarens kamp för att bli erkänd som en person, lik varje annan arbetare, vars arbetes frukter inte utan vidare kunde tas ifrån honom. Det blev en flera decenniers intensiv strid, men år 1878 hade föreningen hunnit så långt, att den kunde bjuda världen på det stora evenemanget en första internationell litterär kongress, som gick av stapeln i Paris under tillslutning av 300 personer från alla möjliga håll, och framgången bekräftades ytterligare år 1886 genom grundande av den nu-

mera allbekanta mellanfolkliga, av staterna erkända rättsinstitution, som går under benämningen Bernkonventionen. Därmed var, om inte *la Vérité*, så i varje fall något av *la Justice en marche*, definitivt. — Men åtskilligt återstår än.

Auktorsrättslagstiftningen är emellertid icke blott ny. Den har mer än många andra rättsområden också att räkna med nödvändigheten att ständigt utvidga sig på grund av teknikens snabba framsteg och de därmed ökade medlen att på teknisk väg sprida andliga verk. I samma mån som dessa medel öka, måste skyddslagstiftningen tillse, att den andliga rätten icke trädes för när. Frånsett Bernkonventionens arbete i denna riktning har i de flesta europeiska länder statsmakternas uppmärksamhet också varit riktad på detta förhållande.

Med anledning av den revision av Bernkonventionen, som väntas äga rum i Bryssel år 1936, har sålunda bl. a. i Danmark av undervisningsministeriet redan tillsatts en kommitté med uppgift att inge förslag med hänsyn till Danmarks ställning vid nämnda konferens.

Professorn, Dr. jur. F. Vinding Kruse, vilken är medlem av denna danska kommitté, har i en i Tidsskrift for Retsvidenskab år 1934 införd avhandling med titeln Ejendomsretsspørgsmaal framlagt ett förslag till Lov om Ejendomsretten till Aandsværker. Detta förslag tillgodoser i mycket stor utsträckning kravet på författarrättsbegreppets utvidgning och stärkande. Ett avsnitt ur Vinding Kruses avhandling har i Nordisk Forfatter Tidende (februari 1935) avtryckts under titeln Kan Forfatter- og Kunstnerretten med Rette karakteriseres som en aandelig Ejendomsret? Med författarens tillåtelse har berörda avsnitt i särtryck här bifogats (se bilaga).

Från Danmark kan ytterligare anföras såsom ett exempel, som belyser hela frågans komplexa art, det i författareföreningens broschyr omtalade fallet Peter Freuchen. Ur broschyren återgives härom följande (not å sid. 18):

Den kände grönlandsforskaren författaren *Peter Freuchen* lät åsätta en sin 1929 utgivna bok förbud mot utlåning utan hans hörande, samt uttog sedan stämning på en bokhandlare, innehavare av lånbibliotek, som trotsat förbudet. Højesteret gav, enligt domprotokoll av mars 1930, herr Freuchen rätt.

Freuchens aktion, som upptogs av ännu några stycken författare, väckte mycken diskussion men fullföljdes sedan icke. Det förefaller oss mest sannolikt att han velat statuera ett exempel — och att han lyckades därmed är troligt. Möjligheten att införa ett dylikt förbud står i Danmark alltjämt öppen, om den också anses vara föga tilltalande. Dansk Forfatterforenings ordförande Dr. Jur. *Hartvig Jacobsen* skriver till undertecknad Marika Stiernstedt (juli 1934): Jeg mener, at Dommene og de Retsgrundsætninger, disse er Udtryk for, kan danne Basis for en Forhandling med Myndighederne om Indførelse af en Bibliotheksafgift.

Sakkunniga ha, utan något yrkande i detta sammanhang, vilket faller utanför sakkunnigas uppdrag, velat anföra ovanstående som belägg för meningen att problemet rörande författarnas ställning lämpligen torde lösas på lagstiftningens väg och i ett större sammanhang.

Enligt vad de sakkunniga inhämtat, har vid fjärde nordiska författarmötet i Hälsingfors den 27—30 maj 1935 fattats en resolution, som av Sveriges författareförening överlämnats till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, av följande innehåll:

Mötet hemställer till de nordiska ländernas regeringar, att lagstiftningen på författarrättens område vidare utvecklas, under hänsyntagande till den tekniska och kulturella utvecklingen, och författarnas rätt till vederlag för deras arbete därvid erkännes, samt att statsmakterna vidtaga åtgärder för upprättande av fonder, som äro nödvändiga för att främja litteraturen, med hänsyn till dess samhällseliga betydelse.

Kan Forfatter- og Kunstnerretten med Rette karakteriseres som en aandelig Ejendomsret?

I min Bog om Ejendomsretten har jeg fremsat den Opfattelse, at det karakteristiske ved den Ret, vi kalder Ejendomsretten, maa søges i en Række samfundsmæssig anerkendte, økonomisk og retslig vigtige Beføjelser over visse menneskelige Goder, af hvilke Beføjelser jeg som de vigtigste har fremhævet: 1) Beføjelsen til faktisk indadtil at raade over og udnytte Godet, 2) Beføjelsen til at afhænde, pantsætte eller paa anden Maade ved sin Viljeserklæring at raade over det, 3) Beføjelsen til at lade Godet sammen med alle Ejers andre Goder hæfte for alle hans Forpligtelser, og 4) Beføjelsen til at bestemme, hvem Godet skal tilfalde som Arv efter Ejeren, Ejendomsretten I, S. 143 ff.

Denne Bestemmelse af Ejendomsrettens væsentligste Indhold har jeg dernæst anset for rigtig ikke blot ved de ydre, materielle Goder, men ogsaa ved de indre aandelige, og jeg har derfor ogsaa henregnet Forfatter- og Kunstnerretten, Patent- og Mønsterretten til Ejendomsretten. Dette strider i ganske særlig Grad mod den tilvante, nedarvede Opfattelse af Forfatter- og Kunstnerretten, der i de sidste Menneskealdrer overvejende har tenderet i Retning af at betragte Forfatter- og Kunstnerretten som en selvstændig Ret, skarpt adskilt fra Ejendomsretten til de materielle Genstande, medens den allerældste, mere ubevidste og populære Opfattelse af den nye Ret, Forfatter- og Kunstnerretten, da denne dukkede op i Retslivet, som bekendt anvendte Karakteristikken: Ejendomsret, nemlig »den litterære og kunstneriske Ejendomsret».

Den senere, men allerede nu i mange Aar raadende Opfattelse havde jo ikke vanskeligt ved at paavise *Forskellighederne* mellem denne nye Ejendomsret og den gamle Ejendomsret til ydre, materielle Genstande. Spørgsmaalet er imidlertid her som overalt i Livet: er *Forskellighederne de væsentligste*, eller er *Ligheden*, reelt, trods alle Forskelle den væsentligste, saaledes at det er naturligt at karakterisere dem begge, baade den aandelige og den materielle Ejendomsret, som en *Ejendomsret*?

At der er en Forskel i Henseende til Rettens *Genstand* kan ikke være afgørende; denne Forskel er forøvrig blevet mindre fremtrædende ved den seneste Tids Udvikling, idet Ejendomsretten over ydre Genstande har bredt sig fra de egenlige Ting, faste, ydre, legemlige Genstande, ikke blot til flydende og luftformige Genstande, men ogsaa til saadanne uhaandgribelige Fænomener i Naturen som Elektricitet, Radiobølger og andre af Verdensaltets ubestemmelige Kræfter. Hovedsagen er dog, at de reelle Beføjelser, der er Ejendomsrettens Indhold, 1)–4), gør sig gældende som samfundsmæssige Virkeformer ikke blot ved ydre Ting og Verdensaltets Kræfter, men ogsaa ved Menneskeandens Frembringelser i individuel Form som Forfatterværker og Kunstværker og Opfindelser. At Beføjelserne ved disse aandelige Ejendomme er undergivet visse særlige Begrænsninger, og der derfor fremkommer visse Særregler for den aandelige Ejendomsret, er heller ikke afgørende. Saadanne Begrænsninger og Særregler kendes ogsaa ved visse materielle Ejendomsrettigheder, jfr. Ejendomsretten I, S. 146–47, 200–211. *Kernen* i Ejendomsretten, i reel, væsentlig Forstand, er den samme ved alle *Goder* i den ydre og indre Natur, der overhovedet har en *saadan individuel Begrænsning*, at de kan være Genstand for en *Enkelts særskilte økonomiske og anden Udnyttelse* gennem *Beføjelserne* 1)–4).

Ogsaa over sin aandelige Ejendom har Ejeren saaledes Beføjelse 2) og 4) samt indenfor visse Begrænsninger Beføjelse 3) — og netop indenfor denne Beføjelse er der ogsaa mange Begrænsninger (Eksekutionsfritagelser) indenfor den materielle Ejendomsret. Og de mange fælles ejendomsretlige Spørgsmaal, som disse Beføjelser giver Anledning til, og som behandles paa en Række forskellige Omraader af Ejendomsretten, gør det *naturligt og praktisk* at behandle den aandelige og materielle Ejendomsret *systematisk* indenfor samme Fremstilling af Ejendomsretten. Man tænke blot paa Problemerne om *Samsfundets Indskrænkninger i Ejendomsretten, Ejendommenes Tilhør, Ejendommenes Frembringelse eller Produktionen, Omsætningen og Realkreditten. Og Problemerne faar Dybde og Perspektiv* gennem en saadan *fælles* Behandling, hvad jeg nærmere har forsøgt at vise i min Behandling af disse Problemer i de forskellige Dele af Ejendomsretten.

Kun med Hensyn til *Beføjelse 1)* synes der at være en dybtgaaende Forskel mellem den materielle og den aandelige Ejendomsret, idet Beføjelse 1) ved den materielle Ejendomsret rummer Adgang til faktisk *Raaden* over Godet i *alle* Retninger, medens Forfatter- og Kunstnerretten, saaledes som vi hidtil har kendt den i Retslivet, af Beføjelse 1) alene synes at rumme en *ganske enkelt og særlig Ret til faktisk Raaden*, nemlig Retten til *Offenliggørelse* eller *Mangfoldiggørelse*. Selv de nyeste Lovgivninger om Forfatter- og Kunstnerretten fastslaar stadig som det centrale i denne Ret Beføjelse til *at raade* over Værket ved *Offenliggørelse* eller *Mangfoldiggørelse*, se f. Eks. den norske Lov af 6. Juni 1930 § 1, den danske Lov af 26. April 1933 § 1, den svenske Lov af 30. Maj 1919 med Ændringer ved Lov af 24. April 1931 § 2.

Hvis denne *snævert begrænsede Opfattelse* af Forfatter- og Kunstnerretten, at dennes Væsen er *udtømt med Offenliggørelses- og Mangfoldiggørelsesretten*, er rigtig, er det meget forstaaeligt og naturligt, at den nedarvede Opfattelse af Forfatter- og Kunstnerretten som en fra Ejendomsretten forskellig Ret, en Ret sui generis, stadig fastholdes. Om denne almindelig herskende Opfattelse eller min Opfattelse er rigtig, kan alene Erfaringen afgøre.

For den, der opmærksomt har fulgt Udviklingen, ikke alene i Lovgivningerne og Systemerne, men *Udviklingen i det praktiske Retsliv paa Forfatter- og Kunstnerrettens Omraade i de senere Aar*, vil det imidlertid være paafaldende, at en Mængde konkrete Retsspørgsmaal, der spontant dukker op i Retslivet, fra Retssag til Retssag, i stigende Grad drejer sig, ikke om Offenliggørelsesretten, ti denne og dens praktisk vigtigste Konsekvenser er forlængst fastslaaet, men om *helt andre Sider af den faktiske Raaden over Aandsværket*, og at disse Spørgsmaal ofte møder manglende Forstaaelse og uretfærdig Behandling, fordi Begreberne i Lovgivningen og hos de retsudøvende Jurister snævert alene er indstillet paa og stadig kun kredser om *Offenliggørelsen* som Rettens Alfa og Omega, som det, der udtømmende angiver Forfatter- og Kunstnerrettens Væsen.

A. For det første skal nævnes, at selve *Begrebet: Offenliggørelse* efterhaanden i *Praksis* viser sig mere og mere vanskelig at arbejde med. Der opstaar her daglig overordenlig tvivlsomme Spørgsmaal om, *hvor stor en Kres* skal være, for at den kan stemples som offentlig, saa at Forfatteren faar Beskyttelse mod sit Værks Fremførelse i Kresen. Navnlig vanskeligt er dette Spørgsmaal som bekendt ved dramatiske Opførelser eller Oplæsninger i *Foreninger*, se herom *Torben Lunds* Kommentar til den danske Forfatterlov af 1933 S. 43—45, 47—51 og den der anførte Domspraksis. Hele dette Spørgsmaal vil efter min Opfat-

telse ikke faa nogen tilfredsstillende Løsning, før vi *lovteknisk* paa dette Omraade helt *opgiver Offentliggørelsesbegrebet*, og giver som *Grundsætning* Forfatteren og Kunstneren Eneretten ikke blot til enhver *Offentliggørelse* og enhver *Mangfoldiggørelse*, men til enhver *Gengivelse*, og saa under et særligt Afsnit om *Indskrænkninger i Retten* — ligesom særlige Begrænsninger i den materielle Ejendomsret — *undtagelsesvis, under særlige Omstændigheder* giver Almenheden en vis Ret til Gengivelse eller gentagen Benyttelse, altsaa m. a. O. *vende Forholdet helt om* i Forhold til den nugældende Ret: *istedenfor at paalægge Forfatteren og Kunstneren Byrden* at godtgøre, at Kresen, hvor hans Værk er fremført, er tilstrækkelig stor til, at den kan kaldes *offenlig*, eller, at der foreligger en *Mangfoldiggørelse*, da at paalægge Parten, der har udnyttet hans Værk, Byrden at godtgøre, at hans Benyttelse falder indenfor en af de i Loven *snevert begrænsede Undtagelser*, hvor Benyttelse er tilladt. Loven maa altsaa i Hovedgrundsætningen i § 1 give *Forbud, generelt*, mod enhver Art *Offentliggørelse, Mangfoldiggørelse og Gengivelse*, og saa i Lovens særlige Afsnit om Indskrænkninger i Retten, som Undtagelser fastsætte, at f. Eks. Gengivelse, Oplæsning og Opførelse i *Familiekresen* og den *private selskabelige Kres* er frit tilladt. I denne Retning er den nye norske Lov gaaet et vist Stykke videre og rigtigere end den nye danske Lov, idet den ikke blot i Hovedreglen i § 1 bruger Ordet *Mangfoldiggørelse* ved Siden af *Offentliggørelse*, men ogsaa i § 4 fastslaar som Undtagelse, at enhver *til privat Brug* kan *gengive* eller eftergøre Værket, naar det ikke sker i Erhvervsøjemed, omend denne Undtagelse efter min Opfattelse er altfor omfattende. En noget lignende Regel findes i den svenske Lov af 1931 § 10, 1 Stk.

Men dernæst bør Forfatteren have Beskyttelse ikke blot imod den Gengivelse eller Udbredelse af hans Værk, der ligger i, at der enten tages *flere nye Eksemplarer* af hans Værk, ved Eftertryk, Afskrivning o. l., eller hans Værk oplæses eller opføres *for flere Mennesker* (bortset fra nævnte private Kres), men ogsaa mod, at de af Forfatteren fremstillede Eksemplarer, Bøgerne, *udlaanes* eller *udlejes* til andre (ogsaa med Undtagelse af Udlaan til Familiekresen og den private selskabelige Kres). M. a. O. Bibliotekernes, ikke blot de offentlige, men ogsaa Foreningsbibliotekernes Udlaan eller Udleje bør Forfatteren have Beskyttelse mod og dermed Ret til at kræve Vederlag for (med Undtagelse af Udlaan fra videnskabelige Biblioteker, Skolebiblioteker o. l.). Dette bliver med *Biblioteksvæsenets mægtige Udvikling i Nutidens Samfund*, for hver Dag der gaar, mere og mere et *Livsspørgsmaal* for Forfatterne. Her er omvendt dansk Ret bedre end norsk Ret. Den norske Forfatterlov af 6. Juni 1930 nægter i sin § 10, Punkt 3 udtrykkelig Forfatterne denne Ret, idet denne Lovbestemmelse fastslaar, at offentlig Udlaan og Udleje kan finde Sted uden Forfatterens Samtykke. I den nye danske Forfatterlov omtales dette Spørgsmaal med velberaad Hu ikke; men dansk *Domspraksis* med Højesteret i Spidsen har fastslaaet, ud fra *almindelige ejendomsretlige Grundsætninger* — og dette er det særlig værd at lægge Mærke til — at Forfatteren har Ret til — ved et Mærke eller Meddelelse paa Bogen — at forbyde Biblioteker at udlaane eller udleje Bogen, saaledes at han altsaa herigennem har en Adgang til, ved Overenskomst, at opnaa et rimeligt Vederlag for dette Udlaan eller Udleje, se Højesteretsdom i U. f. R. 1930, S. 416, jfr. Ejendomsretten III 2, S. 1393. Spørgsmaalet drejer sig derfor nu hos os alene om at finde en praktisk heldig Udformning af denne Forfatterens Ret, hvad jeg har forsøgt i nedenstaaende Lovudkast.

Under Udviklingen i det praktiske Liv er saaledes allerede *Offentliggørelses-* og

Mangfoldiggørelsesbegrebet sprængt som Kernen i Forfatter- og Kunstnerretten, idet Livets egne Krav ikke længer kan hæmmes af dette Begreb, ikke længer kan spærres inde i dette Begrebs snevre Rammer. Ogsaa enhver faktisk Raaden over Værket ved en *Gengivelse* maa være *Forfatteren* forbeholdt. Og endog blot en enkelt *Gengivelse* af Værket maa være Andre forbudt, bortset fra nævnte særlige Undtagelsesregler. Dette viser sig ogsaa klart ved *Kunstnerretten*. Selv til rent privat Brug bør en Ejer af et *Kunstværk* ikke have Ret til at lade tage en enkelt eller enkelte *Kopier*, være sig i samme eller andre Materialer. Dette føles af Kunstnerstanden med Rette som en alvorlig Krænkelse, idet Kunstneren ofte rent saglig, kunstnerisk ikke kan være tjent med saadanne Kopier, og her bør end ikke Begrænsningen til Familiekræsen kunne diskulperes. Derfor er den norske Lov § 4 for vidtgaaende i saa Henseende. I dansk Ret findes der vel ikke i *Forfatter- og Kunstnerloven* nogen Hjemmel for denne Beskyttelse af Kunstneren, idet § 24 ogsaa klamrer sig til *Offenliggørelsesbegrebet*. Men der findes paa den anden Side heldigvis heller ikke i denne Lov, som i den norske Lovs § 4, nogen Bestemmelse, der ligefrem tillader saadan *Gengivelse* til privat Brug. Og efter *almindelige ejendomsretlige og kunstnerretlige Grundsætninger* maa en saadan Brug, altsaa *Gengivelse* blot i en enkelt Kopi, være retsstridig, jfr. *Ejendomsretten* II, S. 465, jfr. I, 210—11 (se dog en Dom i U. f. R. 1916, S. 747). Denne Beskyttelse kommer ogsaa i høj Grad en Arkitekt til Gode, idet blot en enkelt Kopiering af hans Bygværk i en af en anden opført bygning er retsstridig, se her ogsaa en særlig Bestemmelse i den norske Lov § 4, 2 Stk., og den svenske Kunstnerlov af 30. Maj 1919 § 2.

B. Selvom vi imidlertid saaledes opgiver Begrebene *Offenliggørelse* og *Mangfoldiggørelse* som Kernen i Forfatter- og Kunstnerretten og udvider den faktiske Raadighedsbeføjelse, Beføjelse 1), til at omfatte enhver *Gengivelse*, selvom denne kun bestaar i Forfærdigelsen af et enkelt nyt Eksempel, er Problemet imidlertid: kan vi i Nutidens Retsliv overhovedet blive staaende herved? Hvorfor skal Forfatteren og Kunstneren ikke, ligesom Ejeren af materielle Genstande, have Ret til ene at raade over sit Værk i enhver Retning, altsaa ogsaa hvor den faktiske Raaden bestaar i andre Akter end *Gengivelse*?

I min Fremstilling af *Ejendomsretten* II, S. 466, har jeg fremhævet, at naar Lovgivningerne om Forfatter- og Kunstnerretten Landene over i deres Hovedbestemmelser hidtil har anset denne Ret for en Ret til *Offenliggørelse* — eller *Mangfoldiggørelse* — er dette historisk forklarligt, ti denne Form for Raadighed var den økonomisk set vigtigste; og derfor gjalt det i første Række for Forfatteren og Kunstneren om at tilkæmpe sig denne Ret. Men nu er denne Kamp vundet, og nu maa det erkendes, at det i og for sig er ensidigt udelukkende at betone *Offenliggørelses-* eller *Mangfoldiggørelsesretten*. Og som Eksempel paa Trang til Beskyttelse udenfor dette Omraade kan nævnes, at en Tekniker eller Jurist, der har udarbejdet en sagkyndig Erklæring eller Responsum til Brug i en Retssag, saalænge han ikke endelig har overdraget en Part Retten til denne Erklæring eller Responsum — eller stillet visse Betingelser herfor, som endnu ikke er opfyldt — stadig maa være eneraadende over, om Erklæringen overhovedet skal fremlægges i Retten eller ej, og uden Hensyn til, om det tilstundende Retsmøde er offentligt eller holdes for lukkede Døre. Her bestaar Raadigheden altsaa slet ikke i nogen *Mangfoldiggørelse*, end ikke i nogen enkelt *Gengivelse*, men blot i en *Meddelelse til andre*, der overhovedet intet har med *Mangfoldiggørelses-* eller *Gengivelseshensigt* og dertil knyttede økonomiske Formaal at gøre, men derimod med en særlig Brugs- og Benyttelseshensigt. Og

selvom man vilde kalde denne Benyttelse eller Brug for en Gengivelse, falder den ihvertfald ganske udenfor den Art Gengivelser, som Forfatterlovgivningen har tænkt paa, og hvis Særkende er *Kopieringen* og *Kopieringshensigten*.

Det er dernæst blevet mere og mere anerkendt, at Forlæggerne, der udnytter en andens Forfatterret, derved blot har faaet overdraget Retten til at *offenliggøre* Værket i samme Skikkelse, men som Hovedregel ikke nogen Ret til faktisk at *raade* over det paa *anden Maade*, f. Eks. ved Forandring, Beskæring og lignende Behandling, se den danske Lov af 1933 § 9, Stk., norsk Lov af 1930 § 13, 4 stk., svensk lov af 1931 § 16.

Men selv hvor vi kommer *udenfor faktiske Forandringer i Offenliggørelses-hensigt*, bør Forfatteren og Kunstneren sikkert som Hovedregel alene have Retten til faktisk Raaden over Aandsværket. Men Anerkendelsen heraf har stadig vanskelig ved at trænge igennem. Saaledes burde Ejeren af et Kunstværk, f. Eks. et Maleri, en Statue, et Relief, ikke have Ret til at *ødelægge* eller *forringe* disse Værker uden Kunstnerens Samtykke. Dette var fremme i en berømt tysk Retssag; men Domstolene nægtede Kunstneren denne Beskyttelse, se om Stillingen i dansk Ret Ejendomsretten II, S. 466.

Der vil bestandig i det praktiske Liv opstaa nye Tilfælde, hvor der viser sig Trang til en Beskyttelse af Forfatteren og Kunstneren mod Andres faktiske Raaden over deres Værker, selv hvor denne Raaden intet har med *Offenliggørelse*, *Mangfoldiggørelse*, *Gengivelse*, *Eftergørelse*, overhovedet intet har med *Kopiering* eller anden *Gentagelse* af Værket at gøre, og hvor Domstolene nu hindres i at øve Retfærdighed, fordi Lovgivningerne stadig alene kreser om og indsnevrer Horisonten paa dette Omraade til Offenliggørelses-, Mangfoldiggørelses-, Kopieringsfænomenet. En *Fremtidens Lovgivning* paa dette Omraade bør derfor, saa vidt jeg kan se, opgive alle disse snevre Begreber, og give Forfatterne og Kunstnerne ikke blot Ejendomsrettens Beføjelser 2)—4), og en Del af Beføjelse 1), men *Beføjelse 1) helt og fuldt*, altsaa *Retten til faktisk Raaden i enhver Retning*, hvor der ikke i Lovgivningen undtagelsesvis er gjort særlige Indskrænkninger. Erfaringerne fra det virkelige Liv, der leves udenfor Lovgivingernes og de teoretiske Systemers Ramme, synes saaledes at give min Opfattelse Ret. Ligestillingen af Forfatterretten og Kunstnerretten som en virkelig aandelig Ejendomsret med den materielle Ejendomsret, paa Højde med denne ogsaa i hele den faktiske Raaden over Godet, er ikke blot et Spørgsmaal om Systematik, Terminologi og rigtig Teori, men et levende og kæmpende Retskrav.

Der kæmpes iøvrig for Forfatternes og Kunstneres Ret paa to Fronter. Samtidig med at der kæmpes og bør kæmpes for, at Forfatteren og Kunstneren ikke faar *mindre* Ret end Ejeren har over den materielle Ejendom, er der med Rette kæmpet for, at de i visse Retninger faar en noget *større* Ret end en saadan *Ejer i Almindelighed* har, i Lighed med visse særlig beskyttede og i samme Retninger *særlig beskyttede materielle Ejere*, jfr. Ejendomsretten I, S. 206—10, jfr. 204—6. Kort kan dette ogsaa udtrykkes saaledes, at der kæmpes paa alle Linjer for at skaffe Forfatterne og Kunstnerne samme Retsbeskyttelse som de bedst beskyttede materielle Ejere, og, om muligt, paa visse Punkter endnu mere.

I Henhold til ovenstaaende Grunde vilde jeg altsaa for en kommende Lovgivning foreslaa følgende Bestemmelser som *Hovedbestemmelser* om *Forfatterrettens Indhold* og som snevert begrænsede *Undtagelsesbestemmelser* om Indskrænkninger i den aandelige Ejendomsret:

Lov om Ejendomsretten til Aandsværker.

1. Kap. Ejendomsrettens Genstand og Indhold.

§ 1.

Ejendomsretten til et nyt og selvstændigt Aandsværk tilkommer alene dettes Ophavsmand. Denne har saaledes overalt, hvor der ikke i denne eller anden Lov er gjort Indskrænkninger, alene:

1. Ret til at bestemme om Værkets Forandring, Omarbejdelse, Oversættelse, dets Gengivelse i anden Størrelse eller andre Materialer, dets Overførelse fra en litterær eller kunstnerisk Form til en anden, dets Benyttelse som Forbillede eller Model for en Bygning eller anden Genstand, dets Gengivelse, Mangfoldiggørelse, Offenliggørelse eller videre Udbredelse, eller anden lignende Behandling, uanset om Gengivelsen, Mangfoldiggørelsen eller Offenliggørelsen sker ved Af-skrivning, Mangfoldiggørelse ad mekanisk eller kemisk Vej, dramatisk — herunder ogsaa mimisk og kinematografisk — Opførelse, Fremstilling ved Hjælp af Instrumenter, der tjener til Gengivelse ad mekanisk Vej, ved Oplæsning, Fremsigelse eller anden lignende ved Sprogets Hjælp foretagen Fremstilling, og uanset om Gengivelsen forudsætter en mellemkommende litterær eller kunstnerisk Virksomhed, eller den sker ad rent mekanisk eller kemisk Vej, og uden Hensyn til, om Gengivelsen foretages i litterært og kunstnerisk Øjemed eller i industrielt Øjemed eller for at tjene til praktisk Brug.

2. Ret til at overdrage Ejendomsretten eller Dele af den, derunder Offenliggørelsesretten, til andre, være sig ved Salg, Pantsætning, Overdragelse til Brug e. l.

Pantsætning kræver Tinglysning efter Reglerne i Tinglysningslovens Kap. 7. Der indrettes en særlig Afdeling af Personbogen til disse Pantsætninger.

3. Ret til at behæfte denne Ejendom sammen med al anden Ejendom med almindelige Gældsforpligtelser.

4. Ret til at bestemme over, hvem Ejendomsretten til Værket skal tilkomme efter hans Død, og hvorledes der iøvrigt efter denne skal forholdes med Værket.

§ 2.

Ved Aandsværker forstaas i denne Lov enhver Frembringelse paa det litterære, videnskabelige eller kunstneriske Omraade, saasom:

1. Skrifter af alle Slags.
2. Mundtlige Foredrag.
3. Musikværker.
4. Balletter, Pantomimer og andre Værker i den stumme Kunsts Form.
5. Matematiske, topografiske, naturvidenskabelige, tekniske og lignende Tegninger, Kort, grafiske eller plastiske Afbildninger, og Reklamer med Hensyn til Tekst, Billedstof og Komposition.
6. Malerier, Tegninger, Raderinger, Litografier, Træsnit og lignende Værker.
7. Billedhuggerarbejder af alle Slags.
8. Kunsthåndværk og Kunstindustri, saavel Forbillede som selve Værket.
9. Arkitektur, saavel Bygningstegninger som selve Værket.

§ 3.

Den, der oversætter, dramatiserer eller paa anden Maade bearbejder et Værk, har for sin Oversættelses eller Bearbejdelses Vedkommende samme Ret som en Forfatter.

Hvis Oversættelsen eller Bearbejdelsen er retsstridig foretaget, har Oversætteren dog alene Ret til at forbyde andre at benytte eller udnytte Oversættelsen eller Bearbejdelsen, men ingen Ret til selv at benytte eller udnytte den.

Samme Regler gælder den, der fremstiller et Værk i den udøvende Kunsts Form (Sangeren, Skuespilleren, Musikeren o. l.).

Herefter skal saa følge i §§ 4—8 de sædvanlige Regler om Dagblade, Samlerværker, andre Værker, frembragt af flere i Samarbejde, Værkets Tilhørsforhold, og Samfundets Fælleseje (Love, offentlige Forhandlinger o. l.), jfr. til Eksempel den danske Forfatterlovs §§ 3, 6, 7 og 8, og derefter skal saa komme som Indskrænkninger i Ejendomsretten i ett selvstændigt Kapitel følgende Regler:

2. Kap. Indskrænkninger i Ejendomsretten.

§ 9.

Oplæsning af et Skrift og Gengivelse af et Musikstykke i udøvende Kunst er frit tilladt i Familiekresen og i den private selskabelige Kres. Indenfor samme Krese er Afskrivning af Skrift, Musikstykker og Foredrag tilladt.

Ligeledes er Udlaan af Bøger i samme Krese frit tilladt.

§ 10.

Det skal være private og offentlige Biblioteker frit tilladt at udlaane eller udleje Bøger til Personer udenfor de i § 9 nævnte Krese, naar de for hvert Aar fører en Liste over samtlige Personer, der i det sidste Aar har laant eller lejet Bøger hos dem, og de samtidig med Indsendelse i Januar af Listen for det sidst forløbne Aar til Kulturfondet tilstiller dette et samlet Beløb, der svarer til 5 Kr. for hvert af de paa nævnte Liste opførte Personer.

Fritaget for nævnte Afgift og Indberetningspligt er alle videnskabelige Biblioteker og alle Skole- og Museumsbiblioteker.

$\frac{2}{3}$ af de i denne Bestemmelses 1. Stk. omtalte Beløb fordeles af Kulturfondet mellem Forfatterne i Forhold til det Omfang, hvori disse efter Bibliotekernes Indberetninger er blevet læst af Befolkningen i det sidst forløbne Aar. Dog tages der ved dette Opgør kun Hensyn til de Forfattere, hvis Bøger efter Fondets samlede Aars-Opgørelse for hele Landet er blevet læst af mindst 10 Personer i det sidst forløbne Aar.

$\frac{1}{3}$ af de omtalte Beløb indgaar i Kulturfondets almene Afdeling til Støtte og Fremme af Aandslivets Interesser.

Nærmere Regler til Gennemførelse af ovenstaaende Bestemmelser gives af Undervisningsministeriet.

§ 11.

1. Kunstværker, som befinder sig i offentlige Samlinger, kan frit afbildes i disses Kataloger.

2. Kunstværker og Bygningsværker, som varig befinder sig paa eller ved offentlig Plads, Gade eller Vej, kan lovlig gengives i Dagblade, Tidsskrifter, Skolebøger og videnskabelige Værker samt iøvrigt ved Tegning og anden grafisk Kunst, ved Maleri eller Fotografi, naar der ikke derved sker en Mangfoldiggørelse. Af Bygningsværker maa dog alene det ydre affildes.

3. Offenlig Udstilling af Eksemplarer af et Aandsværk kan finde Sted uden Ophavsmandens Samtykke.

§ 12.

Ejeren af et Kunstværk har, saalænge Kunstneren lever, ingen Ret til at ødelægge eller forandre dette, medmindre Kunstneren giver sit Samtykke dertil.

Herfra undtages dog Bygningsværker, som Ejeren frit kan nedrive og forandre, ligesom han kan opføre Tilbygninger uden Arkitektens Samtykke.

Ligeledes kan enhver Ejer af kunstindustrielle Genstande frit raade over disse i nævnte Retninger.

2. Kinetische Untersuchung der Polymerisation von Acrylnitril in Gegenwart von Natriumcyanid
Die Kinetik der Polymerisation von Acrylnitril in Gegenwart von Natriumcyanid wurde durch Messung der Viskosität und der Polymerausbeute untersucht. Die Polymerisation verläuft in zwei Stufen ab, wobei die zweite Stufe durch die Bildung von Graftpolymeren gekennzeichnet ist.

Die Polymerisation von Acrylnitril in Gegenwart von Natriumcyanid wurde durch Messung der Viskosität und der Polymerausbeute untersucht. Die Polymerisation verläuft in zwei Stufen ab, wobei die zweite Stufe durch die Bildung von Graftpolymeren gekennzeichnet ist.

Kunststoffe

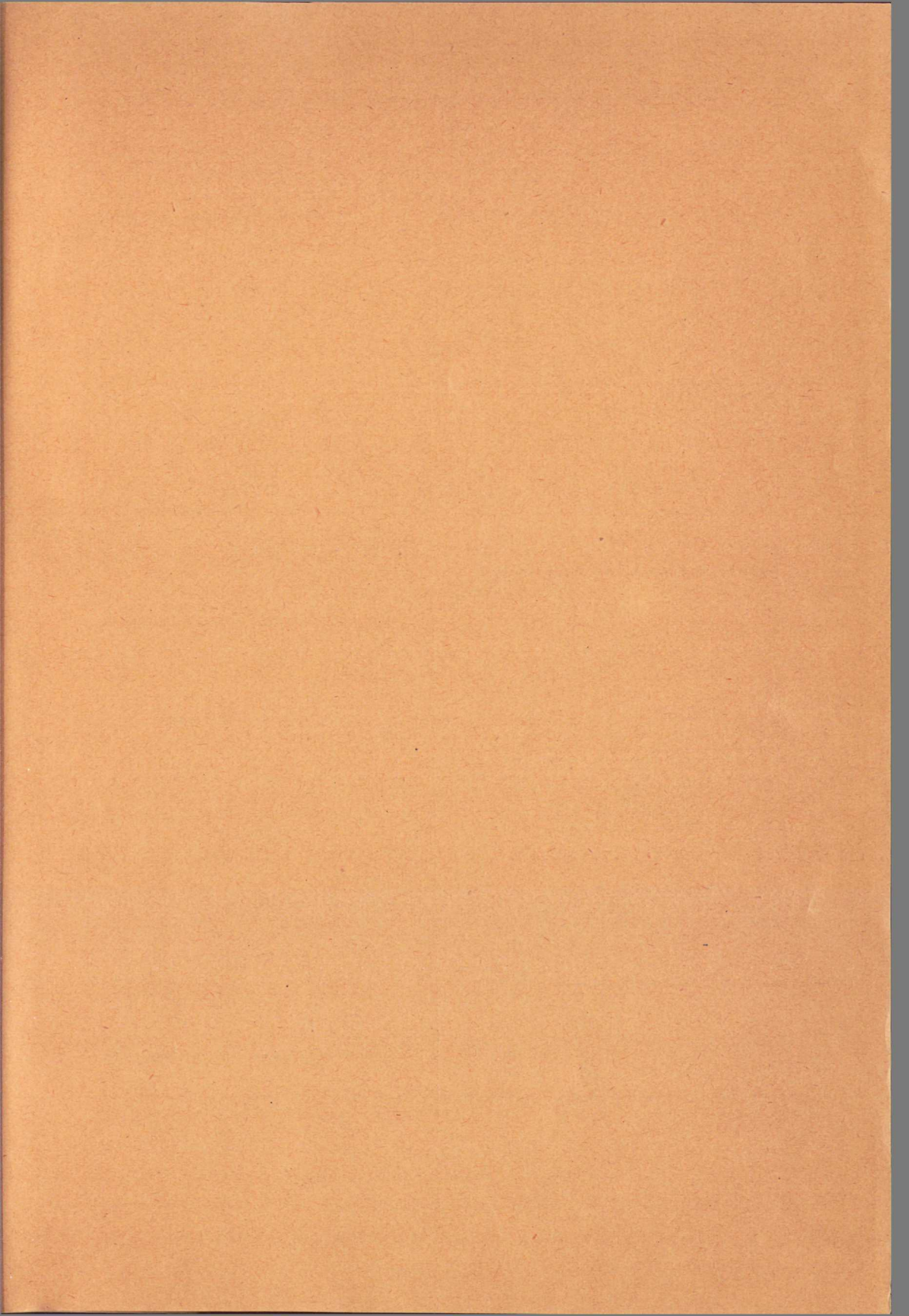
1950

Bibliographie

1. K. H. Illers, *Kunststoffe*, 1950, 1, 100.

2. K. H. Illers, *Kunststoffe*, 1950, 1, 105.

1951

Statens offentliga utredningar 1935

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Betänkande med förslag ang. åtgärder mot statsfientlig verksamhet. [8]
Yttranden över preliminärt förslag till lagstiftning om avbrytande av havandeskap. [13]
Lagberedningens förslag till lag om skuldebrev m. m. [14]
Betänkande med förslag till lagstiftning om avbrytande av havandeskap. [15]
Betänkande med förslag till lag om arbetsavtal. [18]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Förslag till ändrade bestämmelser rörande allmänna handlingars offentlighet. [5]
Yttrande och förslag rörande tjänstgöringsbetyg som av länsstyrelserna utfärdas. [17]
Utredning ang. införande av ett dagordningsinstitut m. m. [21]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Betänkande med förslag rörande lån och årliga bidrag av statsmedel för främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer jämte därtill hörande utredningar. [2]
Kortfattad framställning av organisationsakkunnigas betänkande med utredning och förslag rörande den samhällsliga hjälpverksamhetens organisation m. m. [8]
Arbetslöshetsutredningens betänkande. 2. Åtgärder mot arbetslöshet. [6]
Konjunkturuppsvingets förlopp och orsaker 1932—1934. [16]

Hälso- och sjukvård.

Kungl. medicinalstyrelsens utlåtande och förslag ang. förebyggande mödra- och barnvård. [19]

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Betänkande med förslag ang. åtgärder för spannmålsodlingens stödande. [1]
Promemoria ang. tillsynen över fastighetsregistreringen och fastighetsbildningen. [4]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Betänkande med förslag till omorganisation av den högre skogsundervisningen. [9]

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Teknisk-ekonomiska utredningar rörande vägväsendet. Del 2. Broar. [7]
Betänkande med förslag till förordning ang. allmän automobiltrafik. [12]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Grunder för kollektiv och individuell pensionsförsäkring [20]

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Utredning och förslag ang. rundradion i Sverige. [10]
Betänkande med utredning och förslag ang. inrättande av en statsvetenskaplig examen [11]
Utredning och förslag rörande frågan om avgift för hemlån av böcker från bibliotek. [22]

Försvarsväsen.

Utrikes ärenden. Internationell rätt.